

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ
ПІДПРИЄМСТВА

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Рівень вищої освіти - другий (магістерський)

Виконала: студентка II курсу, групи 672-1
денної форми навчання
спеціальність 072 «Фінанси, банківська
справа, страхування та фондовий ринок»
Тодеріко Яна Василівна _____

Керівник:
доцент кафедри фінансів і кредиту
Юрій Едуард Олександрович _____

До захисту допущено на засіданні кафедри
протокол № ____ від _____ 2024 р.

Завідувач кафедри фінансів і кредиту
_____ проф. Нікіфоров П.О.

Чернівці – 2024

АНОТАЦІЯ

Тодеріко Я.В. Управління фінансовими ризиками підприємства. – Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок». Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2024.

У кваліфікаційній роботі досліджено особливості управління фінансовими ризиками підприємства, методичні аспекти аналізу фінансових ризиків. Здійснено аналіз фінансового стану ДП «Чернівецьке військо лісництво» за період 2019-2023 років та виокремлено фінансові ризики, досліджено ймовірність банкрутства підприємства. Розроблено та обґрунтовано основні напрями вдосконалення управління фінансовими ризиками підприємства.

Ключові слова: фінансові ризики, управління ризиками, нейтралізація ризиків, мінімізація ризиків, лімітування, ймовірність банкрутства, підприємство, фінансовий стан підприємства.

ANNOTATION

Toderiko Ya.V. Enterprise financial risk management. Qualification work for the second (master's) level of higher education in the specialty 072 «Finance, banking, insurance and stock market». Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2024.

The qualification work examines the peculiarities of enterprise financial risk management, methodological aspects of financial risk analysis. An analysis of the financial condition of the SE 'Chernivtsi Military Forestry' for the period 2019-2023 was carried out, financial risks were identified, the probability of bankruptcy of the enterprise was investigated. The main directions for improving the financial risk management of the enterprise are developed and substantiated.

Keywords: financial risks, risk management, risk neutralisation, risk minimisation, risk limitation, probability of bankruptcy, enterprise, financial condition of enterprise.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Я.В. Тодеріко

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА.....	8
1.1. Економічна сутність поняття «фінансові ризики» та їх класифікація.....	8
1.2. Особливості управління фінансовими ризиками.....	16
1.3. Методичні аспекти аналізу фінансових ризиків як інструменту управління ними.....	24
Висновки до розділу 1	30
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ДП «ЧЕРНІВЕЦЬКЕ ВІЙСЬКОВЕ ЛІСНИЦТВО» ЗА 2019-2023 РОКИ.....	32
2.1. Оцінка фінансових ризиків із врахуванням показників фінансового стану.....	32
2.2. Аналіз ефективності управління фінансовими ризиками ДП «Чернівецьке військове лісництво».....	40
2.3. Оцінка ймовірності банкрутства ДП «Чернівецьке військове лісництво».....	47
Висновки до розділу 2.....	56
РОЗДІЛ 3. ОБҐРУНТУВАННЯ ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА.....	58
3.1. Напрями вдосконалення управління фінансовими ризиками підприємства.....	58
3.2. Імплементация зарубіжного досвіду фінансового ризик- менеджменту в діяльність вітчизняних підприємств.....	65
Висновки до розділу 3.....	74
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79
ДОДАТКИ.....	85

ВСТУП

В сучасних умовах забезпечення фінансової стійкості підприємств набуває все більшої важливості. Це питання стає особливо актуальним в умовах економічних та фінансових криз, політичної нестабільності, воєнних дій та зниження споживчого попиту на продукцію та послуги. У такому середовищі бізнес стикається зі значними фінансовими викликами, що можуть серйозно вплинути на його ефективність.

Посилення впливу фінансових ризиків на діяльність підприємств зумовлене стрімкими змінами в економіці та на фінансових ринках, а також активним впровадженням нових фінансових інструментів та технологій.

Умови ринкової економіки в Україні суттєво впливають на роботу підприємств, оскільки супроводжуються ризиком та невизначеністю. Особливої ваги серед них набуває фінансовий ризик, який є ключовим у процесі діяльності бізнесу. Для ефективного управління фінансовим потенціалом суб'єктів господарювання необхідно максимально зменшувати ці ризики, оскільки як зовнішні, так і внутрішні фактори ризику мають вагоме значення для функціонування підприємств незалежно від сфери їх діяльності.

Останні наукові дослідження та публікації зробили вагомий внесок у розвиток теорії ризиків та невизначеності, особливо у роботах таких авторів, як І. Бланк, І. Балабанов, В. Вітлінський, Н. Внукова, Г. Клейнер, В. Савчук, Л. Тепман, В. Чепурко, А. Шапкін та інших. Незважаючи на досягнуті результати, для більш ефективної ідентифікації фінансових ризиків підприємств та вдосконалення управління їх ризикостійкістю існує необхідність у проведенні додаткових досліджень та розробок.

Метою роботи є обґрунтування основних напрямів підвищення ефективності управління фінансовими ризиками підприємства на основі результатів аналізу діяльності підприємства, а також узагальнення наявного досвіду з управління фінансовими ризиками.

В ході дослідження було поставлено наступні завдання:

- розглянути економічну сутність поняття «фінансові ризики», а також їхню класифікацію;
- визначити особливості управління фінансовими ризиками підприємства;
- дослідити методичні аспекти аналізу фінансових ризиків як інструменту управління ними;
- оцінити фінансові ризики ДП «Чернівецьке військове лісництво» за 2019-2023 роки із врахуванням показників фінансового стану;
- провести аналіз ефективності управління фінансовими ризиками ДП «Чернівецьке військове лісництво»;
- оцінити ймовірності банкрутства ДП «Чернівецьке військове лісництво»;
- обґрунтувати напрями вдосконалення управління фінансовими ризиками підприємства;
- дослідити можливість імплементації зарубіжного досвіду фінансового ризик-менеджменту в діяльність вітчизняних підприємств.

Об’єкт дослідження - фінансова діяльність ДП «Чернівецьке військове лісництво», яка піддається впливу різних ризиків.

Предмет дослідження – відносини, що виникають в процесі управління фінансовими ризиками підприємства.

Для досягнення поставлених цілей у даній роботі були використані різноманітні методи. Зокрема, метод теоретичного порівняння та узагальнення допоміг визначити сутність фінансових ризиків і провести їх класифікацію. Діалектичний підхід був застосований для розкриття економічного змісту управління фінансовими ризиками, а логіко-історичний метод дозволив систематизувати основні теоретичні підходи до управління ризиками. Також було використано структурно-хронологічний метод для аналізу фінансового балансу та звітності підприємства, а економіко-математичне моделювання сприяло оцінці ймовірності банкрутства. Метод аналізу та синтезу

застосовувався під час розробки фінансово-економічних моделей для ідентифікації та оцінки ризиків. Методи прогнозування використовувалися для оцінки можливих відхилень від планових показників, а порівняльний аналіз — для вивчення впливу несистематичних фінансових ризиків на фінансовий стан підприємств.

Інформаційною основою цього дослідження стали роботи вітчизняних і зарубіжних експертів у сфері фінансових ризиків, публікації у спеціалізованих журналах, нормативно-правові акти, а також фінансова звітність ДП «Чернівецьке військове лісництво».

Наукова новизна отриманих результатів цього дослідження полягає в розробці та обґрунтуванні нових теоретичних положень, методичних підходів і практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи управління фінансовими ризиками підприємства. Зокрема, було подальше розвинуто методичний підхід до управління фінансовими ризиками, а також сформульовано концептуальні основи для організації та планування заходів з протидії фінансовим ризикам.

Практична цінність отриманих результатів полягає у можливості впровадження запропонованих рекомендацій для підвищення ефективності управління фінансовими ризиками. Зокрема, напрацювання можуть бути застосовані на ДП «Чернівецьке військове лісництво» з метою мінімізації фінансових ризиків, посилення фінансової стабільності підприємства.

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 84 сторінки друкованого тексту, основний зміст роботи викладено на 78 сторінках. Робота містить 17 таблиць та 3 рисунка, список використаних джерел включає 59 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Економічна сутність поняття «фінансові ризики» та їх класифікація

У сучасних умовах економічного розвитку діяльність підприємств в Україні супроводжується значними ризиками. Управління цими ризиками займає ключову позицію, оскільки вони тісно пов'язані з фінансовими відносинами компаній і найбільше піддаються впливу зовнішніх факторів, які часто є нестабільними та непередбачуваними. Особливої уваги потребують фінансові ризики, які є найбільш небезпечними та руйнівними, що підкреслює необхідність їх глибокого вивчення.

Ризик визначається як ймовірність того, що ключові показники ефективності прийнятих рішень не досягнуть запланованих значень. З економічної точки зору це можна трактувати як імовірність невідповідності економічних характеристик підприємства цілям, встановленим суб'єктом прийняття рішень (наприклад, власником чи керівником), що часто призводить до фінансових втрат.

Фінансові ризики безпосередньо пов'язані з можливими втратами ресурсів підприємства під впливом макроекономічних умов і управлінських рішень, що приймаються керівництвом [20, с.236].

Враховуючи природу ризику, важко переоцінити значення його правильного сприйняття та управління. Успіх підприємця, бізнесмена чи менеджера значною мірою залежить від здатності правильно оцінити та управляти ризиками. У бізнесі ризик займає особливе місце, як у теоретичному, так і в практичному аспектах, і є важливим елементом загальної системи управління.

Аналіз економічної літератури, присвяченої проблематиці ризику,

свідчить про відсутність єдиного підходу до визначення цього поняття серед дослідників. Це зумовлено багатовимірністю феномену, слабким урахуванням ризику в економічному законодавстві та управлінській практиці, а також складністю явища, яке характеризується різноманітними та часто суперечливими ознаками. Одним із найбільш повних визначень ризику є таке: ризик — це діяльність, що супроводжується подоланням невизначеності в умовах необхідності вибору, при якому існує можливість якісно й кількісно оцінити ймовірність досягнення поставленої мети, відхилення від очікуваного результату чи ймовірність невдач [38, с.389].

Аналіз різних визначень поняття «ризик» дозволяє виокремити кілька ключових характеристик: присутність невизначеності, наявність альтернатив для вибору, можливість обґрунтованого розрахунку очікуваних результатів, а також визначення ймовірності потенційних збитків або додаткових вигід.

Розглянемо підходи до трактування поняття «фінансовий ризик».

О. Таран вказує, що фінансовий ризик є невід’ємним елементом будь-якої фінансової діяльності. Він визначається як фінансові відносини, які виникають через об’єктивну недостатність, неточність або надлишок економічної інформації про певні події, а також обчислюється через оцінку ймовірності втрат у процесі господарської діяльності [47, с. 17].

М. Клапків пропонує розглядати фінансові ризики у двох аспектах. У широкому значенні — це ймовірність втрати фінансових ресурсів у господарській діяльності. У вузькому — це підкатегорія комерційних ризиків, пов’язана з можливими фінансовими втратами під час операцій у сфері фінансово-кредитної або біржової діяльності [17].

На думку В. Вітлінського та Г. Великоіваненка, фінансовий ризик — це ймовірність виникнення непередбачуваних фінансових втрат, таких як скорочення очікуваного доходу, зниження прибутковості чи навіть втрата капіталу, через невизначені умови здійснення підприємницької діяльності [4].

Підсумовуючи наведені підходи, можна зазначити, що фінансовий ризик — це загроза втрати фінансових ресурсів, яка є наслідком різних факторів і

супроводжує більшість аспектів економічної діяльності.

Фінансові ризики доцільно класифікувати залежно від їхнього походження та наслідків. Ризики макроекономічного характеру зумовлені станом національної фінансової системи, що перебуває під впливом як внутрішніх, так і міжнародних чинників. Мезорівневі фінансові ризики (галузеві) виникають через державну політику у сферах фінансування, кредитування та страхування підприємств. У свою чергу, мікрорівневі ризики часто є наслідком внутрішніх проблем підприємства, таких як стан його активів, рівень ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості тощо, що свідчить про прорахунки у фінансовому менеджменті [48].

Таким чином, фінансові ризики базуються на невизначеності зовнішнього середовища, що формується під впливом економічних, політичних, соціальних та інших макроекономічних факторів, в умовах яких функціонує бізнес. Невизначеність включає сукупність обставин, що сприяють виникненню ризикових ситуацій, оскільки підприємство не має можливості отримати повну інформацію про всі об'єкти та суб'єкти, з якими взаємодіє під час своєї діяльності.

З іншого боку, фінансові ризики мають також суб'єктивну природу, оскільки вони реалізуються через діяльність людей. Підприємці, аналізуючи ризикові ситуації, обирають з-поміж альтернативних рішень, що залежить від їхніх особистих якостей, досвіду та рівня професіоналізму. Ці фактори відіграють важливу роль у процесі оцінки ризиків та визначають результати діяльності [15].

Як об'єктивне явище фінансовий ризик включає суб'єктивні аспекти оцінки, які залежать від рівня кваліфікації фінансових менеджерів, їхнього досвіду у сфері ризик-менеджменту, а також від якості та повноти доступної інформації. Усі ці чинники визначають рівень точності та ефективності прийнятих рішень.

Причини фінансових ризиків є багатогранними і можуть виникати раптово в ході діяльності суб'єкта господарювання. Фактори, що визначають

рівень цих ризиків, поділяються на зовнішні й внутрішні (рис. 1.1).

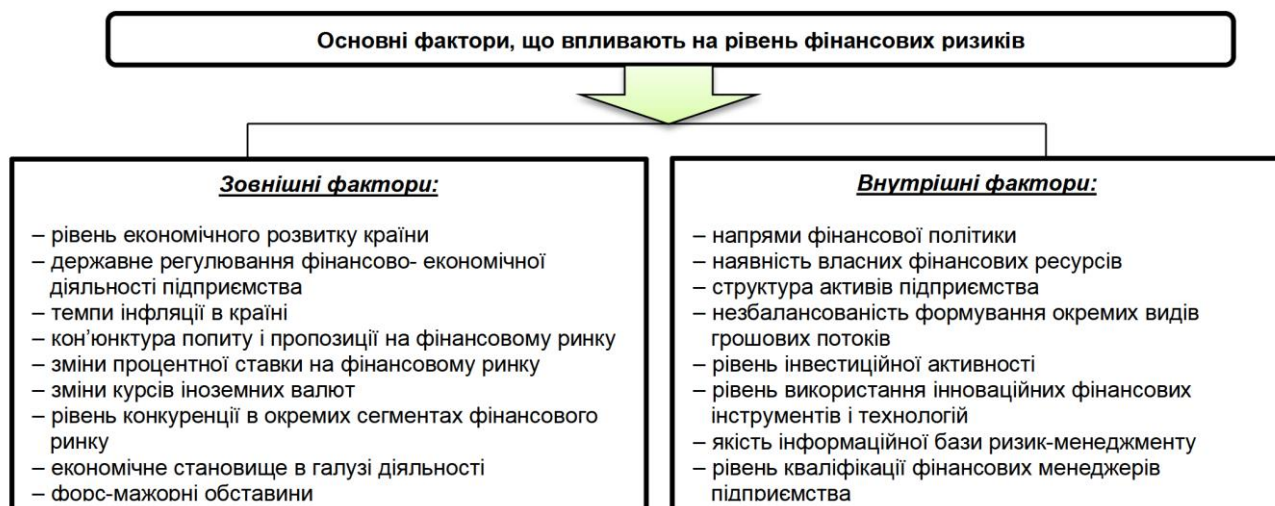

Рис. 1.1. Основні чинники, які впливають на рівень фінансових ризиків підприємства [1, с.179]

Причини фінансових ризиків є багатогранними і можуть виникати раптово в ході діяльності підприємства. Фактори, що визначають рівень цих ризиків, поділяються на зовнішні та внутрішні (див. рисунок 1).

Фінансові ризики тісно пов'язані з трансформаціями, що відбуваються як на фінансовому ринку, так і в економіці країни загалом. Вони можуть виникати через зміну відсоткових ставок, коливання валютних курсів, зміну ситуації в окремих галузях або діяльності конкретних позичальників [41, с.20]. Ключові типи фінансових ризиків представлено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Основні види фінансових ризиків

Вид ризику	Сутність
1	2
Кредитний ризик	Ризик, що виникає через неспроможність боржника повернути кредит або сплатити відсотки за ним
Процентний ризик	Зумовлений змінами процентних ставок на кредитні ресурси, які впливають на умови їх надання.
Валютний ризик	Виникає через коливання валютних курсів або обмеження у вільному обігу валют, що впливають на переоцінку активів у національній валюті.

Продовження табл. 1.1

1	2
Ризик ліквідності та структури капіталу	Пов'язаний з фінансовими втратами під час реалізації цінних паперів через зміну їхньої ринкової вартості.
Операційний ризик	Ризик, пов'язаний із помилками в організації, виборі методів виконання фінансових операцій або діями персоналу. До цього виду ризику належать можливі помилки менеджерів
Інвестиційний ризик	Відображає ймовірність фінансових втрат у процесі інвестиційної діяльності підприємства.
Інфляційний ризик	Ризик зменшення реальної вартості капіталу або очікуваних доходів від здійснення фінансових операцій внаслідок інфляційних процесів.

Усі види фінансових ризиків, як правило, взаємопов'язані. Зміна одного з них здатна значно вплинути на фінансово-господарську діяльність підприємства, що може призвести до непередбачуваних наслідків. Взаємозалежність ризиків вимагає врахування їх комплексного впливу на діяльність підприємства.

Варто зазначити, що за думкою І.О. Бланка [3], відомого дослідника, фінансові ризики поділяються на декілька категорій, включаючи менш суттєві, проте потенційно важливі для підприємств.

Серед таких додаткових видів ризиків можна виділити:

- ризики, пов'язані зі стихійними лихами та іншими форс-мажорними обставинами, які можуть не лише зменшити очікуваний прибуток, але й спричинити втрату частини активів підприємства (товарно-матеріальних запасів, основних засобів);
- ризик затримок у розрахунково-касових операціях, що виникає через помилки у виборі обслуговуючого банку;
- емісійний ризик та інші ризики, які зазвичай мають меншу ймовірність виникнення або незначний вплив на фінансові втрати підприємства.

Розглянуті типи ризиків можна класифікувати за низкою критеріїв: за

об'єктом, який вони характеризують; за рівнем комплексності; за джерелами виникнення; за характером наслідків для фінансів; за рівнем можливих фінансових втрат; за сукупністю аналізованих інструментів; за тимчасовими характеристиками прояву; за передбачуваністю; а також за можливістю страхування [15].

Фінансові ризики за об'єктом, який характеризується поділяються на три основні групи [16, с.63]:

- ризик окремої фінансової операції – охоплює всі види ризиків, які властиві конкретній фінансовій операції (наприклад, придбання певної акції);
- ризик окремих видів фінансової діяльності – стосується специфічних ризиків, пов'язаних із різними напрямками фінансової діяльності, такими як інвестиційна чи кредитна діяльність;
- ризик фінансової діяльності підприємства в цілому – включає комплекс ризиків, притаманних загальній фінансовій діяльності суб'єкта господарювання. Ці ризики залежать від складу активів, форми, структури капіталу, організаційно-правової пропорції постійних і змінних витрат тощо.

Залежно від набору інструментів, що аналізуються, фінансові ризики поділяються на:

- індивідуальні фінансові ризики – пов'язані з характеристиками окремого фінансового інструменту.
- портфельні фінансові ризики – охоплюють сукупність ризиків, властивих набору подібних за функціоналом фінансових інструментів, об'єднаних у портфель [15].

Фінансові ризики за рівнем комплексності також поділяються на прості та складні:

- прості фінансові ризики – представляють окремий вид ризику, який не підрозділяється на підвиди (наприклад, ризик інфляції).
- складні фінансові ризики – включають комплекс підвидів ризику (наприклад, інвестиційний ризик, який охоплює ризик окремого інвестиційного проєкту) [28, с.55].

За джерелами виникнення фінансові ризики поділяються на кілька основних груп:

– зовнішні, ринкові або систематичні ризики. Ці ризики є незалежними від діяльності конкретного підприємства та властиві всім учасникам фінансової системи й операціям. Вони виникають через зміну економічних циклів, коливання кон'юнктури фінансових ринків або інші подібні фактори, на які підприємство не може вплинути. До цієї групи належать: процентний ризик, валютний ризик, податковий ризик, інфляційний ризик і частково інвестиційний ризик (у випадку змін макроекономічних умов для інвестування).

– внутрішні, специфічні або несистематичні ризики. Цей тип ризиків залежить від діяльності конкретного підприємства і може бути спричинений некомпетентним фінансовим управлінням, недосконалістю структури активів і капіталу, надмірно ризиковими інвестиціями, недооцінкою партнерів або іншими внутрішніми факторами. Багатьох негативних наслідків, що виникають через ці ризики, можна уникнути за умови впровадження ефективної системи управління ризиками [15].

За характером фінансових наслідків ризики поділяються на:

1. Ризики економічних втрат. Ця група охоплює ситуації, де наслідки виключно негативні, наприклад, втрата доходу або капіталу.

2. Ризики упущеної вигоди. Вони виникають, коли підприємство через зовнішні або внутрішні обставини не може реалізувати заплановану фінансову операцію, що призводить до втрати можливості отримати дохід.

3. Спекулятивні ризики. Включають ситуації, коли фінансові операції можуть як спричинити збитки, так і принести додатковий дохід. Цей тип ризиків часто пов'язують зі спекулятивною діяльністю на фінансових ринках.

Таке структурування ризиків дозволяє краще оцінювати їх вплив на фінансову діяльність підприємств і формувати відповідні стратегії управління.

За характером прояву у часі виділяють дві основні категорії фінансових ризиків [16, с.65]:

1. Постійний фінансовий ризик: цей тип ризику присутній протягом усього періоду здійснення фінансової операції та пов'язаний з дією стабільних факторів. Прикладом можуть слугувати процентний ризик або валютний ризик.

2. Тимчасовий фінансовий ризик: він має тимчасовий характер і виникає лише на певних етапах фінансової діяльності. Наприклад, це може бути ризик неплатоспроможності підприємства, яке зазвичай функціонує стабільно.

За рівнем потенційних фінансових втрат ризику поділяються на наступні групи:

1. Допустимий фінансовий ризик: такий ризик передбачає фінансові втрати, які не перевищують очікуваного прибутку від фінансової операції.

2. Критичний фінансовий ризик: цей вид ризику характеризується втратами, що не перевищують величини валового доходу, отриманого від фінансової операції.

3. Катастрофічний фінансовий ризик: у цьому випадку фінансові втрати можуть сягати часткової або повної втрати власного капіталу, а в окремих ситуаціях — і позикових коштів [15].

Фінансові ризики можна класифікувати за різними критеріями. За рівнем передбачуваності вони поділяються на дві основні групи:

– прогнозовані фінансові ризики. Ця категорія включає ризики, пов'язані з циклічними змінами в економіці, очікуваними змінами конкурентного середовища та етапами розвитку фінансового ринку. Передбачуваність таких ризиків завжди є відносною, адже жоден прогноз не може забезпечити 100% точності. Якщо ризик стає абсолютно прогнозованим, він перестає бути ризиком і переходить у категорію управлінських завдань;

– непередбачувані фінансові ризики. Ці ризики виникають через події, які важко або неможливо передбачити. Сюди належать ризики форс-мажорного характеру, наприклад, стихійні лиха, непередбачені зміни в податковій політиці тощо [44, с.106].

За можливістю страхування фінансові ризики також поділяються на дві групи:

– ризики, що підлягають страхуванню. До них відносять такі ризики, які можна передати страховим компаніям у рамках відповідних страхових продуктів.

– ризики, що не підлягають страхуванню. Це види ризиків, для яких страхові послуги не пропонуються через їхню специфіку або відсутність відповідних інструментів на ринку страхування [15].

Таким чином, фінансові ризики варіюються за рівнем передбачуваності та можливістю мінімізації через страхування, що впливає на їх управління та стратегії реагування.

Отже, у сучасних умовах економічного розвитку підприємства України стикаються з високим рівнем фінансових ризиків, які є наслідком як зовнішніх, так і внутрішніх факторів. Їх управління є критичним для забезпечення стабільності та прибутковості бізнесу. Ефективне управління фінансовими ризиками базується на їх розумінні, оцінці та класифікації. Воно включає здатність керівників приймати рішення в умовах невизначеності, що суттєво впливає на результати діяльності підприємства. Фінансові ризики є багатогранними та включають такі категорії, як кредитний, валютний, процентний, інфляційний та операційний ризики. Вони взаємопов'язані, і зміни одного виду ризику можуть впливати на інші, що вимагає комплексного підходу до управління. Класифікація ризиків за рівнем передбачуваності, джерелами виникнення, можливістю страхування та іншими критеріями дозволяє більш ефективно розуміти їх природу та наслідки.

1.2. Особливості управління фінансовими ризиками

У спеціалізованій науковій і навчальній літературі представлено широкий спектр термінів, що відносяться до сфери управління ризиками. Кожен з них має різні інтерпретації, запропоновані вітчизняними дослідниками, що свідчить

про обширність і багатогранність понятійного апарату цієї галузі (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Понятійний апарат у сфері управління ризиками

Враховуючи розробки інших науковців і основні засади теорії управління, Т. Мостенська та Н. Скопенко визначають «управління ризиком» як процес цілеспрямованого впливу на об'єкт, що включає охоплення максимально можливого спектру ризиків, застосування різноманітних методів впливу, а також мінімізацію або приведення ризиків до прийняттого рівня. У підсумку формується стратегія дій об'єкта у разі виникнення ризикових ситуацій [27, с. 74].

Для глибшого розуміння поняття «управління ризиками» доречно згадати дефініцію, запропоновану М. Турко. Згідно з її баченням, управління ризиками — це безперервний комплексний процес, спрямований на зниження впливу негативних факторів ризику. Цей процес охоплює моніторинг ринку, ідентифікацію й оцінку ризиків, аналіз відповідних методів їх управління, реалізацію обраних заходів, а також подальший моніторинг ефективності [49, с. 87].

Ця дефініція є цінним доповненням до термінологічної бази управління ризиками, оскільки вона висвітлює комплексність і безперервність цього

процесу.

Розглядаючи поняття «ризик-менеджмент», Р. Пікус підкреслює, що це комплекс організаційно-фінансових заходів, об'єднаних спільною метою. Вони спрямовані на запобігання випадковим подіям, зменшення або усунення їх негативних наслідків, а також на фінансове покриття можливих втрат [35, с. 15]. У цьому визначенні особливу увагу приділено трьом ключовим етапам ризик-менеджменту:

1. Аналіз ризику. На цьому етапі оцінюється ймовірність виникнення небезпеки, а також її потенційний вплив на об'єкт управління.

2. Контроль ризику. Передбачає реалізацію заходів, спрямованих на повне або часткове усунення виявлених ризиків.

3. Фінансування ризику. Здійснюється за рахунок фінансових ресурсів для покриття наслідків у разі настання ризикової ситуації.

Науковці В. Кочетков і Н. Сирочук пропонують визначення ризик-менеджменту на підприємстві як процесу ідентифікації ризиків, які можуть впливати на господарську діяльність, проведення їх кількісного та якісного аналізу, а також розроблення стратегії реагування у випадку їх реалізації [19, с. 155]. У цьому підході акцент зроблено на необхідності створення стратегії управління ризиками, яка має базуватися на результатах комплексного аналізу.

Обидва підходи підкреслюють значущість системного підходу до управління ризиками, який включає аналіз, контроль і фінансування, а також стратегічне планування дій для мінімізації їхнього впливу на підприємство.

До нових категорій належить поняття «ризик-менеджмент фінансової діяльності підприємства». Автор цього терміна, О. Таран, визначає його як систематичну діяльність, спрямовану на аналіз, оцінку, узгодження та впровадження заходів, що дозволяють мінімізувати вплив ризикових ситуацій на ті аспекти діяльності підприємства, які пов'язані з імовірністю втрат ресурсів, зменшення доходів або виникнення додаткових витрат. Окрім визначення основних характеристик поняття, О. Таран підкреслює, що залежно від специфіки економічної діяльності підприємства ризик-менеджмент у

фінансовій сфері може варіюватися відповідно до використання певних підходів до зменшення наслідків ризиків [47, с. 8].

У фаховій літературі поняття «управління фінансовими ризиками» та «ризик-менеджмент у фінансовій сфері» часто трактуються як ідентичні за змістом. Вони позначають окрему функцію фінансового менеджменту, виділення якої обумовлено наявністю невизначеності у внутрішньому та зовнішньому середовищі, де підприємство ухвалює рішення щодо інвестування, фінансування та управління активами. Ця функція охоплює виявлення ризиків, їх оцінку, вибір та реалізацію методів їхньої нейтралізації. У межах управління фінансовими ризиками передбачається процес прийняття ризиків, обмін інформацією про них, а також контроль за результатами реалізації заходів із ризик-менеджменту.

Українські науковці активно досліджують поняття «управління фінансовими ризиками підприємства», приділяючи цьому питанню значну увагу. Це пояснюється тим, що кожен з них пропонує власне бачення цього терміну, обговорюючи та уточнюючи його зміст, що призводить до появи численних визначень. Управління фінансовими ризиками підприємства найчастіше розглядається як сукупність методів та інструментів, які використовуються для ідентифікації, аналізу, оцінки можливих наслідків фінансових ризиків і впровадження заходів для їх нейтралізації. Така система реалізується з урахуванням загальної стратегії підприємства та тактики прийняття управлінських рішень. Іншими словами, процес управління фінансовими ризиками інтегрується у стратегічне та тактичне планування діяльності підприємства [29, с. 134].

Зазначимо, що у своїх дослідженнях вітчизняні науковці часто звертаються до визначення поняття, запропонованого І. Бланком. Він трактує управління фінансовими ризиками як систему принципів і методів, спрямованих на розробку та впровадження фінансових рішень, що враховують комплексну оцінку різних видів ризиків і зменшення їх негативного впливу на фінансові результати діяльності підприємства [3, с. 230].

Таким чином, управління фінансовими ризиками є багатограним процесом, який базується на комплексному підході до оцінки ризиків, їх нейтралізації та інтеграції відповідних заходів у загальну стратегію підприємства.

Цілком можна погодитися з думкою українських дослідників, які наголошують, що ефективне управління фінансовими ризиками на підприємстві потребує не лише прогнозування можливих ризикових ситуацій, але й розробки чіткого плану дій на випадок їх виникнення. Такий план, за їхніми словами, формується в процесі прийняття управлінських рішень, спрямованих на нейтралізацію фінансових ризиків. Цей етап є завершальним у системі управління ризиками, і від його успішної реалізації безпосередньо залежить подальша стабільність і розвиток підприємства.

На основі цього можна стверджувати, що українські науковці ретельно досліджують специфіку управління фінансовими ризиками, чітко структуруючи цей процес та виокремлюючи його ключові етапи, що робить їхній підхід унікальним [48].

Для повнішого розуміння сутності управління фінансовими ризиками на підприємстві, вчені пропонують розглядати цей процес як систему, що складається з суб'єктів та об'єктів управління. Суб'єктами в даній системі виступають керівники підприємства або фінансові менеджери, які приймають стратегічні рішення, а об'єктом є господарська діяльність підприємства, яка піддається впливу ризикових чинників [39, с. 106].

У навчальній літературі управління ризиками розглядають через дві ключові підсистеми: суб'єкт та об'єкт управління. Суб'єкт управління — це група фахівців (фінансові менеджери, експерти зі страхування тощо), яка забезпечує ефективну роботу об'єкта управління, використовуючи різноманітні методи та засоби управлінського впливу. Об'єкт управління, своєю чергою, — це ризики, ризикові інвестиції та економічні взаємозв'язки між суб'єктами у процесі підприємницької діяльності [48].

На думку М. Турко: «система управління ризиками складається з

взаємопов'язаних елементів, які підтримують процес управління ризиками. Суб'єктами цієї системи є окремі особи або групи, наприклад, відділ ризик-менеджменту або ризик-менеджери, які використовують різні методи ідентифікації, оцінки та контролю ризиків. Об'єктами управління виступають самі ризики та ризикові взаємозв'язки, що виникають у господарській діяльності підприємства» [49, с. 87].

При вивченні теоретичних основ управління фінансовими ризиками важливо враховувати мету і завдання цього процесу. За словами І. Бланка, основною метою управління фінансовими ризиками є забезпечення фінансової стабільності підприємства під час його розвитку, а також недопущення зниження його ринкової вартості [3, с. 238].

За словами І. Бланка, ефективне управління фінансовими ризиками підприємства передбачає виконання ряду ключових завдань. До них відносяться: ідентифікація сфер підвищеного ризику, які можуть негативно вплинути на фінансову стабільність підприємства; проведення об'єктивної оцінки ймовірності виникнення ризикових подій і їх можливих фінансових наслідків; розробка стратегії мінімізації рівня ризику відповідно до очікуваного рівня доходу від фінансових операцій; зменшення можливих фінансових втрат у разі настання ризикової події. На основі цих завдань можна простежити логіку побудови процесу управління фінансовими ризиками на підприємстві.

Інша важлива проблема – визначення принципів управління фінансовими ризиками, яку І. Бланк розглядає у своїй праці. Науковець підкреслює, що цей процес базується на кількох основних принципах. По-перше, менеджер повинен свідомо йти на ризик, якщо розраховує на відповідний дохід від фінансових операцій. По-друге, ризиковий портфель повинен включати ризики, до яких можна застосувати стратегії нейтралізації. Крім того, важливо розглядати фінансові втрати за кожним видом ризику окремо, оскільки вони не залежать один від одного. Також вибір управлінських рішень має ґрунтуватися на забезпеченні максимальної ефективності та фінансової безпеки підприємства. Останній принцип стосується врахування фінансової філософії підприємства,

яка визначає його схильність або нейтральність до ризиків [43].

Якщо продовжувати розглядати принципи управління фінансовими ризиками на підприємстві, варто зазначити наступне: при управлінні ризиками важливо враховувати стратегію фінансової політики підприємства (яка може бути агресивною, помірною або консервативною), що визначає прийнятний рівень ризику. Підприємство повинно брати на себе лише ті фінансові ризики, рівень яких відповідає очікуваній дохідності за принципом «ризик-дохідність». Потенційні фінансові втрати від ризику мають бути пропорційні частці капіталу, виділеного на внутрішнє страхування ризиків. Також слід зважати на те, що тривалість фінансової операції прямо впливає на кількість супутніх ризиків: чим довший період, тим більше ризиків може виникнути. Витрати підприємства на мінімізацію ризиків не повинні перевищувати очікуваних фінансових втрат, пов'язаних із цими ризиками [2, с.44].

Українські науковці висловлюють думку, що система управління фінансовими ризиками повинна базуватися на ключових принципах, таких як системність, керованість, адекватність та модульність. Принцип системності передбачає, що підприємство розглядається як складна економічна система, що функціонує під впливом зовнішніх факторів. Принцип керованості реалізується через застосування інструментів, які дозволяють підприємству компенсувати негативні впливи та обмежити поширення ризиків.

Принцип адекватності полягає в тому, що рішення щодо зменшення впливу фінансових ризиків повинні відповідати конкретним типам та рівням ризиків, а їх ефективність оцінюється через поліпшення фінансового стану підприємства. Нарешті, принцип модульності передбачає, що система управління ризиками має складатися з взаємопов'язаних елементів, які займаються ідентифікацією, оцінкою, локалізацією ризиків та аналізом ефективності управлінських заходів [8, с.60].

Наведена вище наукова думка українських дослідників щодо визначення принципів побудови системи управління фінансовими ризиками підприємства є заслуговуючою на особливу увагу. Вона відображає оригінальний погляд

вчених на актуальну проблему. Серед запропонованих принципів, важливим є принцип модульності, який, на нашу думку, передає етапи управління фінансовими ризиками через систему модулів, а завдання — відповідають назві цих етапів.

У науковій та навчальній літературі, присвяченій управлінню фінансовими ризиками, досить часто наводяться правила та прийоми для ухвалення рішень в умовах ризику. Зокрема, серед них такі: не можна ризикувати більше, ніж дозволяє власний капітал; завжди слід враховувати наслідки ризику; рішення має прийматися за відсутності сумнівів; не варто ризикувати великим заради малого; за наявності сумнівів варто обирати негативне рішення; завжди слід пам'ятати, що може бути більше, ніж один варіант рішення. Застосування цих правил у процесі ризик-менеджменту є важливим для забезпечення його ефективності [22, с.108].

Отже, під час обґрунтування теоретичних засад управління фінансовими ризиками підприємства було зроблено такі висновки: по-перше, понятійний апарат у сфері управління ризиками є досить широким і включає багатогранні терміни, сутність яких розкривається через різноманітні наукові підходи; по-друге, у наукових і навчальних джерелах питання визначення цілей, завдань та принципів управління фінансовими ризиками підприємств часто вирішується шляхом подання авторських інтерпретацій; по-третє, зазначена проблема є досить дискусійною і потребує подальших досліджень через свою масштабність та складність.

Проблема управління фінансовими ризиками підприємства, обрана для дослідження на теоретичному рівні, має потенціал для подальшого розвитку в декількох напрямках. Зокрема, цікавими для наукового аналізу можуть бути аспекти поетапного проходження процесу управління фінансовими ризиками, а також методи їх застосування на практиці. Крім того, такі питання можуть перейти з теоретичної площини в практичну, що дозволить розширити можливості для обговорення і дослідження в науковій сфері.

1.3. Методичні аспекти аналізу фінансових ризиків як інструменту управління ними

Проблема підвищення ефективності будь-якої діяльності завжди залишається актуальною, і фінансова діяльність підприємства не є винятком. Саме поняття «ефект» має латинське коріння, походячи від слова *effectus*, що означає виконання, дія, наслідок, результат. У межах даної теми під ефектом розуміють результати й наслідки прийняття управлінських рішень, зокрема в аспекті фінансових ризиків [41, с.21].

Управління ризиками спрямоване на зниження їхнього впливу та забезпечення стабільного фінансового стану підприємства на максимально можливому рівні. Для досягнення цієї мети проводиться детальний аналіз ризиків.

Етапи проведення такого аналізу включають [20, с.236]:

1. Виявлення всіх потенційних ризиків, які можуть виникнути в фінансовій діяльності підприємства.
2. Встановлення чинників, що впливають на рівень фінансових ризиків.
3. Оцінювання та аналіз ідентифікованих ризиків.
4. Ранжування ризиків за ступенем їхньої небезпеки.
5. Вибір методів, що дозволяють мінімізувати або усунути фінансові ризики.
6. Реалізація обраних методів у практичній діяльності.
7. Оцінка ефективності застосованих методів і внесення коректив за потреби.
8. Розробка додаткових заходів для зниження ризиків у майбутньому.

Фінансова діяльність пов'язана з безліччю ризиків, які здебільшого стосуються можливих втрат фінансових ресурсів. Головним негативним наслідком неефективного управління ризиками є фінансова криза, яка може серйозно загрожувати стабільності підприємства.

Фінансова криза — це етап, коли порушується стабільність роботи

підприємства, а можливості керівництва впливати на фінансові процеси, що відбуваються в його межах, значно знижуються [28, с.56].

Зовнішні чинники, що сприяють кризі, включають:

- економічний спад;
- інфляційні процеси;
- нестабільність у господарському та податковому законодавстві;
- коливання на фінансовому та валютному ринках;
- посилення конкурентного тиску в галузі;
- кризові явища в окремих галузях економіки;
- політичну нестабільність у країні або в державах-постачальниках сировини.

Внутрішні чинники, що поглиблюють кризу:

- відсутність чіткої стратегії розвитку підприємства;
- недостатній рівень організації, управління, маркетингу та втрата позицій на ринку збуту;
- неефективне використання виробничих ресурсів і зайва кількість персоналу [1, с.178].

Результатом фінансової кризи може стати зупинка діяльності підприємства, його ліквідація або взагалі банкрутство.

У сучасній економіці використовуються різні методи для оцінки ризиків фінансової діяльності підприємства. Оцінювання ризиків здійснюється за допомогою різноманітних підходів, які можна поділити на кілька категорій: загальні та спеціалізовані, а також якісні (що базуються на експертному аналізі) і кількісні (що дозволяють отримати числові показники).

Одним із ключових загальних методів оцінки ризиків є статистичний підхід, що передбачає аналіз ймовірностей виникнення втрат на основі історичних даних, пов'язаних із результативністю певних операцій. Завдяки цьому методу суб'єкт ризику, маючи доступ до інформації про події минулих періодів, може прогнозувати ймовірність повторення аналогічних ситуацій у майбутньому. У цьому випадку рівень ризику (ймовірність втрат і розмір

потенційних збитків) визначається за допомогою середньоквадратичного відхилення, яке показує відхилення результатів від очікуваних значень [23].

Останнім часом дедалі ширшого застосування набуває метод статистичних випробувань (відомий як метод «Монте-Карло»). Його основна перевага полягає у можливості моделювання різних сценаріїв реалізації проекту з урахуванням численних факторів ризику в рамках єдиного підходу. Однак цей метод має і недоліки, зокрема складність практичного використання через імовірнісну природу отриманих результатів, що може бути недостатньо зрозумілим для управлінців.

Якщо статистичні методи застосувати неможливо, використовують підходи, засновані на досвіді та інтуїції, так звані евристичні методи або методи експертних оцінок. Їхня специфіка полягає у відсутності суворих математичних обґрунтувань і доказів оптимальності отриманих результатів. Для отримання кількісних показників залучаються фахівці. До традиційних евристичних підходів належать консиліуми, експертні комісії та наради [41, с.23].

Таким чином, кожен із цих методів має свої переваги і обмеження, а вибір конкретного підходу залежить від специфіки завдання та доступних даних.

Реалізація експертного методу можлива через залучення думок досвідчених підприємців та фахівців. На практиці використовують як індивідуальні, так і групові експертні підходи. Основною перевагою індивідуальних експертиз є швидкість отримання необхідної інформації для прийняття рішень і порівняно невеликі витрати. Проте недоліком є високий ступінь суб'єктивності, що може знижувати точність отриманих оцінок. У зв'язку з цим, у прийнятті рішень з різноманітних питань все частіше застосовуються групові експертні оцінки, які дозволяють мінімізувати цей недолік.

Балансовий метод передбачає порівняння взаємопов'язаних систем показників, що відображають фінансовий стан компанії. Як правило, для його реалізації використовуються дані фінансової звітності.

Аналітичний метод оцінки ризику поєднує статистичний підхід із

принципами експертного аналізу. Цей метод ґрунтується на статистичних розрахунках, які базуються на попередньому відборі ключових параметрів через експертну оцінку. Далі проводиться аналіз впливу ризиків на ці параметри. Використання існуючих методів управління фінансовими ризиками дає змогу зменшити їхній вплив на результати діяльності підприємства [48].

Зменшення ризиків може бути досягнуте через зовнішню передачу ризиків або використання внутрішніх механізмів. Серед внутрішніх підходів виділяються самострахування, перерозподіл фінансових і матеріальних ресурсів із врахуванням принципів лімітування та диверсифікації. Кожен із цих методів має певні обмеження, але їх ефективне комбінування сприяє мінімізації впливу фінансових ризиків на безпеку підприємства.

У сучасних умовах найрезультативнішими методами зменшення та нейтралізації фінансових ризиків для підприємств є їх мінімізація, страхування (внутрішнє та зовнішнє), а також диверсифікація [35, с.138].

Варто зазначити, що одним із проявів реалізації фінансових ризиків є зростання витрат або втрати доходів, що негативно впливає на фінансовий стан підприємства.

Ефективність управління ризиками у фінансовій діяльності оцінюється через співвідношення отриманого ефекту до свідомо понесених витрат. Аналіз цих показників дає змогу визначити рівень ефективності фінансового забезпечення господарської діяльності підприємства. Одним із ключових узагальнюючих індикаторів є коефіцієнт рентабельності, який може бути різного типу залежно від об'єкта аналізу. Для оцінки управління ризиками фінансової діяльності розглядають такі показники рентабельності:

1. Рентабельність власного капіталу, яка демонструє результативність використання власних коштів підприємства.

2. Рентабельність продажів, що відображає обсяг операційного прибутку, отриманого з кожної гривні проданої продукції.

3. Рентабельність активів, яка оцінює ефективність використання усіх наявних ресурсів підприємства [20, с.237].

Неефективне управління ризиками фінансової діяльності часто призводить до нестабільного фінансового стану підприємства. Для виявлення таких ситуацій аналізується тип фінансової стійкості та його динаміка в часі, що дозволяє визначити тенденції змін.

Тип фінансової стійкості визначається за допомогою балансового методу, що включає розрахунок таких елементів:

- виробничі запаси підприємства;
- власний оборотний капітал підприємства;
- короткострокові кредити підприємства;
- кредиторська заборгованість підприємства;
- прострочені короткострокові кредити підприємства;
- прострочена кредиторська заборгованість підприємства [11, с.103].

Порівняння цих показників дає змогу ідентифікувати один із чотирьох варіантів фінансової стійкості:

1. Абсолютно стійкий фінансовий стан.
2. Нормальний стійкий фінансовий стан.
3. Передкризовий фінансовий стан.
4. Кризовий фінансовий стан.

У процесі аналізу ефективності управління ризиками фінансової діяльності підприємств використовується методика визначення фінансової кризи. Зокрема, здійснюється розрахунок коефіцієнтів поточної ліквідності та автономії [35].

Застосування комбінованого підходу до аналізу підприємств машинобудівної галузі дає можливість на ранніх етапах виявляти фінансові проблеми, своєчасно впроваджувати антикризові заходи та адаптувати інструменти управління ризиками для підвищення загальної ефективності роботи підприємства [38, с.389].

У разі наявності ознак фінансової кризи визначають ймовірність втрати платоспроможності впродовж найближчих шести місяців. Якщо платоспроможність вже втрачена, оцінюють можливість її відновлення.

Розвиток фінансової кризи та втрата платоспроможності, як правило, призводять до банкрутства підприємства.

Тема прогнозування ймовірності банкрутства є предметом досліджень багатьох науковців. Серед зарубіжних учених найбільший внесок зробили Альтман Е., Спрінгейт Г., Дж. Таффлер, а серед українських – Жук І., Терещенко О., Мартиненко В., Костіна О.

Кожна з запропонованих методик має свої сильні й слабкі сторони. У рамках дослідження було висунуто припущення, що закордонні моделі оцінки фінансової стійкості не завжди враховують специфіку української економіки. Тому важливим є адаптація цих моделей або створення власних підходів, що дозволить забезпечити точнішу оцінку ризиків фінансової діяльності підприємств і прогнозування ймовірності їхнього банкрутства [46, с.181].

Ймовірність банкрутства підприємств можна визначити через систематичний підхід до оцінки ефективності управління ризиками їхньої фінансової діяльності [40, с.163].

Аналізуючи наведені вище дослідження, можна сформулювати логічну послідовність дій для оцінювання ефективності ризик-менеджменту, яка базується на узагальненій методиці.

Узагальнену методику оцінювання ризиків фінансової діяльності підприємств подано у вигляді графічної схеми (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Етапи аналізу ефективності управління фінансовими ризиками підприємств

Отже, підвищення ефективності фінансової діяльності підприємства є ключовим завданням для забезпечення його стабільності та розвитку. Управління ризиками відіграє важливу роль у цьому процесі, оскільки дозволяє зменшити негативні наслідки невизначеностей і зберегти фінансові ресурси. Послідовний аналіз ризиків, від їхнього виявлення до вибору та реалізації відповідних методів управління, допомагає мінімізувати загрози для підприємства. Неефективне управління ризиками може призвести до серйозних фінансових труднощів, тому важливо постійно вдосконалювати підходи до їх аналізу та контролю, забезпечуючи таким чином фінансову стабільність і стійкість компанії.

Висновки до розділу 1

У сучасних умовах економічного розвитку підприємства в Україні стикаються з значними фінансовими ризиками, зумовленими як зовнішніми, так і внутрішніми факторами. Ефективне управління цими ризиками є вирішальним для забезпечення стабільності та прибутковості компаній. Для успішного ризик-менеджменту необхідно глибоке розуміння, оцінка та класифікація ризиків. Важливо, щоб керівники могли приймати виважені рішення в умовах невизначеності, оскільки це безпосередньо впливає на результати роботи підприємства. Фінансові ризики мають складну природу та охоплюють різні типи, зокрема кредитні, валютні, процентні, інфляційні та операційні. Їх взаємозалежність вимагає комплексного підходу до управління. Класифікація ризиків за різними критеріями, такими як передбачуваність, походження та можливість страхування, дозволяє глибше розуміти їхній вплив та розробляти ефективні стратегії для їхньої мінімізації.

У спеціалізованій літературі представлено широкий спектр підходів до визначення понять, що стосуються управління ризиками. Різні трактування

підкреслюють складність і багатогранність цієї галузі. Важливими аспектами управління ризиками є його системність, безперервність і комплексність. Основні етапи цього процесу охоплюють ідентифікацію ризиків, їх оцінку, аналіз методів нейтралізації, реалізацію заходів та подальший моніторинг ефективності.

Науковці погоджуються, що ефективне управління ризиками вимагає чіткого планування дій на випадок виникнення ризикових ситуацій. Це дозволяє мінімізувати їхній негативний вплив на фінансову стабільність підприємства. Сучасний підхід до управління фінансовими ризиками базується на стратегічному і тактичному плануванні, що забезпечує інтеграцію ризик-менеджменту у загальну діяльність підприємства.

Принципи управління фінансовими ризиками, такі як системність, керованість, адекватність і модульність, визначають ефективність цього процесу. Зокрема, модульність відображає структурованість системи управління ризиками, яка складається з взаємопов'язаних елементів, що працюють на різних етапах ідентифікації, оцінки та локалізації ризиків.

Управління фінансовими ризиками є комплексним процесом, який вимагає ретельного аналізу та стратегічного підходу. Прийняття правильних рішень в умовах ризику забезпечує не тільки фінансову стабільність підприємства, а й сприяє його довгостроковій конкурентоспроможності.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ДП «ЧЕРНІВЕЦЬКЕ ВІЙСЬКОВЕ ЛІСНИЦТВО» ЗА 2019-2023 РОКИ

2.1. Оцінка фінансових ризиків із врахуванням показників фінансового стану

Фінансові ризики притаманні всім підприємствам, незважаючи на їх розміри, особливості діяльності та світову відомість. Для підтвердження цього проаналізуємо фінансові ризики, характерні для ДП «Чернівецьке військово-лісництво».

Державне підприємство «Чернівецьке військово-лісництво» розташоване в центральній частині Чернівецької області на території Чернівецького адміністративного району. Засноване підприємство на державній власності, створене відповідно до наказу Міністерства оборони України від 04 березня 2019 року №94 з метою керування закріпленим лісовим фондом, ефективного використання державного майна. Основними завданнями є забезпечення прибутковості, виконання державних контрактів у сфері оборонних закупівель, пов'язаних з лісопереробною діяльністю, а також задоволення потреб сторонніх замовників, зокрема юридичних і фізичних осіб України. Окрім того, передбачено виробництво продукції та надання послуг для потреб національної економіки, а також здійснення іншої діяльності, що відповідає чинному законодавству України.

Першим етапом в оцінці фінансових ризиків є визначення типу стійкості підприємства. Для цього застосовується метод аналізу доцільності витрат (метод Н. Я. Петракова, метод оцінки фінансової стійкості), який спрямований на виявлення потенційних зон ризику та визначення можливих перевитрат, що виникають через: неправильно оцінену вартість на початку, зміни в

номенклатурі товарів і послуг порівняно з проектними показниками, різницю між прогнозованою та фактичною продуктивністю праці, а також зміни планових норм витрат на різних етапах виробництва [26, с.187]. Метою цього методу є оцінка ризику втрати фінансової стійкості підприємства внаслідок інвестиційних рішень.

Для цього розрахуємо основні показники наявності власних оборотних коштів, власних і позикових довгострокових коштів; запасів і витрат використовуючи дані додатків А.1, А.2, А.3, А.4, А.5 та відобразимо у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Розрахунок показників для оцінки фінансової стійкості ДП «Чернівецьке
військове лісництво» за 2019-2023 роки

Показник	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Джерела формування власних коштів	19187	19210	19245	19294	19351
Необоротні активи	18580	18256	17998	17727	17376
Наявність власних оборотних коштів (ВОК)	607	954	1247	1567	1975
Довгострокові зобов'язання	0	0	0	0	0
Наявність власних оборотних коштів і довгострокових джерел формування оборотних коштів	607	954	1247	1567	1975
Короткострокові кредити	0	0	0	0	0
Загальна величина основних джерел коштів	607	954	1247	1567	1975
Загальна сума запасів	2337	1780	1109	3179	2022
Надлишок (нестача) ВОК (П1)	-1730	-826	138	-1612	-47
Надлишок (нестача) ВОК і довгострокових позикових джерел покриття запасів (П2)	-1730	-826	138	-1612	-47
Надлишок(нестача) загальної величини основних джерел фінансування запасів (П3)	-1730	-826	138	-1612	-47

Таким чином, як видно з табл. 2.1 видно, що протягом досліджуваного періоду короткострокові кредити ДП «Чернівецьке військове лісництво» не

залучає взагалі. Варто відмітити, що показник П1 крім 2021 року має від'ємне значення, відповідно, на підприємстві відчувається нестача власних оборотних коштів для покриття його запасів.

У процесі ідентифікації області фінансової стійкості використовується наступний трикомпонентний показник:

$$S=\{S(\pm P1),S(\pm P2),S(\pm P3)\} \quad (2.1)$$

Нестача власних оборотних коштів ДП «Чернівецьке військо лісництво» та довгострокових позикових джерел покриття запасів в 2019-2020 роках зменшується із 1730 тис. грн. до 826 тис. грн. У 2021 році позитивна тенденція зберігається, і нестача перетворюється на надлишок у сумі 138 тис. грн. Проте у 2022 році ситуація значно погіршується, а у 2023 році нестача загальної величини основних джерел фінансування запасів складала 47 тис. грн., що на 1565 тис. грн. більше.

Таблиця 2.2

Аналіз типу стратегії фінансування активів ДП «Чернівецьке військо лісництво» за 2019-2023 роки

Показник	Рік				
	2019	2020	2021	2022	2023
П1	-1730	-826	138	-1612	-47
П2	-1730	-826	138	-1612	-47
П3	-1730	-826	138	-1612	-47
S	(0, 0, 0)	(0, 0, 0)	(1, 1, 1)	(0, 0, 0)	(0, 0, 0)

Отже, підприємство за досліджуваний період, крім 2021 року, мало кризовий тип фінансової стійкості, що пояснюється дефіцитом власних або залучених обігових коштів для забезпечення фінансування діяльності ДП «Чернівецьке військо лісництво», однак із позитивною тенденцією розвитку суб'єкта господарювання на кінець досліджуваного періоду.

За умов нестабільного фінансового стану ДП «Чернівецьке військо лісництво», особливого значення набуває систематична (не рідше одного разу на квартал) оцінка фінансової стійкості підприємства. Таку оцінку доцільно

здійснювати (у разі деталізованого аналізу) за показниками, динаміку яких відображено у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Динаміка показників фінансової стійкості ДП «Чернівецьке військове лісництво» за 2019-2023 роки

Показники	Рік					Абсолютний приріст, +,–	
	2019	2020	2021	2022	2023	2023 / 2019	2023 / 2022
Коефіцієнт автономії (незалежності)	0,86	0,89	0,88	0,85	0,88	0,02	0,03
Коефіцієнт співвідношення позиченого та власного капіталу	0,16	0,12	0,14	0,18	0,14	-0,03	-0,04
Коефіцієнт довгострокового залучення капіталу	0	0	0	0	0	0,0	0,0
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,03	0,05	0,06	0,08	0,10	0,07	0,02
Коефіцієнт концентрації власного капіталу	0,86	0,89	0,88	0,85	0,88	0,02	0,03
Коефіцієнт концентрації позиченого капіталу	0,14	0,11	0,12	0,15	0,12	-0,02	-0,03
Коефіцієнт структури позиченого капіталу	0	0	0	0	0	0,0	0,0
Коефіцієнт заборгованості кредиторам	0,12	0,10	0,07	0,10	0,07	-0,04	-0,03
Коефіцієнт постійного активу	1,03	1,05	1,07	1,09	1,11	0,08	0,03
Коефіцієнт маневреності оборотного капіталу	0,02	0,06	0,36	0,13	0,33	0,30	0,20
Коефіцієнт оборотного капіталу	0,17	0,15	0,18	0,22	0,21	0,04	-0,01
Коефіцієнт автономії (незалежності)	0,86	0,89	0,88	0,85	0,88	0,02	0,03

Значення коефіцієнта автономії (незалежності) коливається в межах 0,85–0,89, демонструючи стабільну високу частку власного капіталу у структурі фінансування. Абсолютний приріст за період 2019–2023 років склав +0,02, а за

2023 рік порівняно з 2022 — $+0,03$. Це свідчить про те, що підприємство залишається переважно фінансованим власними ресурсами, з мінімальним впливом позикових коштів.

Коефіцієнт співвідношення позиченого та власного капіталу має тенденцію до зниження з $0,16$ у 2019 році до $0,14$ у 2023 році, з тимчасовими коливаннями у 2020–2022 роках. Абсолютне зменшення на $-0,03$ за період 2019–2023 років і на $-0,04$ за останній рік свідчить про те, що підприємство зменшило залежність від позикових ресурсів.

За відсутності залучення довгострокового капіталу протягом всього досліджуваного періоду, коефіцієнт довгострокового залучення капіталу та коефіцієнт структури позиченого капіталу дорівнювали нулю. Це може свідчити про консервативну політику підприємства щодо залучення зовнішніх інвестицій, але може також обмежувати його можливості для масштабного розвитку.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу стабільно зростає з $0,03$ у 2019 році до $0,10$ у 2023 році, із абсолютним приростом на $+0,07$ за весь досліджуваний період і $+0,02$ за останній рік. Це позитивна тенденція, яка вказує на підвищення гнучкості використання власного капіталу, що є важливим для фінансування поточної діяльності та швидкого реагування на фінансові виклики.

Коефіцієнт концентрації власного капіталу повторює динаміку коефіцієнта автономії, залишаючись стабільним на рівні $0,85$ – $0,89$. Це підтверджує, що власний капітал є основним джерелом фінансування підприємства.

Відповідно, коефіцієнт концентрації позиченого капіталу знизився з $0,14$ у 2019 році до $0,12$ у 2023 році. Абсолютне зниження на $-0,02$ за весь досліджуваний період та на $-0,03$ за останній рік вказує на зменшення частки позикових ресурсів у загальному фінансуванні, що зменшує фінансові ризики підприємства.

Коефіцієнт заборгованості кредиторам також знизився з $0,12$ до $0,07$ за

період 2019–2023 років, що є позитивним показником. Абсолютне зменшення на -0,04 за п'ять років і на -0,03 за 2023 рік свідчить про зменшення короткострокових зобов'язань підприємства перед кредиторами, що покращує його ліквідність і стійкість.

Коефіцієнт постійного активу зріс з 1,03 у 2019 році до 1,11 у 2023 році, з абсолютним приростом на +0,08 за п'ять років і +0,03 за останній рік. Це свідчить про зростання частки основних засобів у структурі активів, що може бути ознакою інвестицій у розвиток.

Суттєво збільшився коефіцієнт маневреності оборотного капіталу з 0,02 у 2019 році до 0,33 у 2023 році, з абсолютним приростом на +0,30 за п'ять років і +0,20 за останній рік. Це свідчить про значне зростання оборотного капіталу, що підвищує ліквідність підприємства та його здатність покривати поточні зобов'язання.

Коефіцієнт оборотного капіталу демонструє зростання з 0,17 у 2019 році до 0,21 у 2023 році, з абсолютним приростом на +0,04 за період і невеликим зниженням на -0,01 у 2023 році. Це свідчить про позитивну динаміку в управлінні оборотними активами, хоч і з незначним падінням в останньому році.

Загалом, підприємство демонструє стабільну фінансову стійкість завдяки високій частці власного капіталу та помірним рівням заборгованості. Проте, щоб підтримати динамічний розвиток, варто розглянути можливості активнішого використання позикових ресурсів, особливо для довгострокових інвестицій у розширення та модернізацію виробництва. Такий підхід допоможе збалансувати структуру капіталу і підвищити ефективність фінансового управління без надмірного збільшення ризиків.

Одночасно з оцінкою фінансової стійкості, варто оцінити ліквідність балансу та співвідношення між власними та позиковими коштами. Для детальної оцінки ліквідності, платоспроможності підприємства використаємо показники, динаміка яких відображена у табл. 2.4.

Отже, величина власного оборотного капіталу зросла з 607 тис. грн. у

2019 році до 1975 тис. грн. у 2023 році, що свідчить про значне збільшення на 1368 тис. грн. за весь період та на 408 тис. грн. за останній рік. Це позитивна динаміка, оскільки зростання власного оборотного капіталу підвищує ліквідність і фінансову стійкість підприємства, забезпечуючи більше коштів для фінансування поточної діяльності.

Таблиця 2.4

Динаміка показників ліквідності ДП «Чернівецьке військове лісництво» за 2019-2023 роки

Показники	Рік					Абсолютний приріст, +,-	
	2019	2020	2021	2022	2023	2023 / 2019	2023 / 2022
Величина власного оборотного капіталу	607	954	1247	1567	1975	1368	408
Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття)	1,19	1,42	1,47	1,45	1,74	0,55	0,29
Коефіцієнт швидкої ліквідності (покриття)	0,45	0,64	1,05	0,53	0,98	0,54	0,45
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (покриття)	0,03	0,09	0,53	0,19	0,57	0,54	0,38
Коефіцієнт виробничих запасів в оборотному капіталі	0,10	0,11	0,09	0,09	0,12	0,02	0,03
Коефіцієнт забезпечення матеріальних запасів власним капіталом	0,26	0,40	1,12	0,49	0,98	0,72	0,48
Коефіцієнт покриття матеріальних запасів	1,60	1,81	3,50	1,58	2,29	0,70	0,71
Період інкасації дебіторської заборгованості	65	32	25	18	14	-51	-4
Тривалість обороту кредиторської заборгованості	476	254	150	121	107	-369	-14

Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття) зріс з 1,19 у 2019 році до 1,74 у 2023 році, що є позитивною динамікою. Абсолютний приріст за період становить +0,55, а за останній рік +0,29. Підвищення цього коефіцієнта означає

покращення здатності підприємства покривати свої короткострокові зобов'язання оборотними активами.

Суттєвих коливань зазнав коефіцієнт швидкої ліквідності, але в цілому зріс з 0,45 у 2019 році до 0,98 у 2023 році. Абсолютний приріст за досліджуваний період становить 0,54, а за останній рік 0,45, що свідчить про покращення здатності підприємства оперативно покривати свої зобов'язання ліквідними активами (без урахування запасів). Однак варто зазначити значне зниження цього показника в 2022 році (0,53), що вказувало на тимчасові труднощі з ліквідністю.

Значно покращився також коефіцієнт абсолютної ліквідності, піднявшись з 0,03 у 2019 році до 0,57 у 2023 році. Абсолютне приріст за 2019-2023 роки складає 0,54 і 0,38 за останній рік. Це позитивна зміна, яка свідчить про збільшення грошових коштів та їх еквівалентів, що дає підприємству можливість швидко виконувати свої зобов'язання перед кредиторами.

Залишився стабільним і незначно зріс коефіцієнт виробничих запасів в оборотному капіталі з 0,10 у 2019 році до 0,12 у 2023 році. Абсолютне збільшення становить 0,02 за п'ять років і 0,03 за останній рік. Це означає, що частка виробничих запасів в оборотних активах майже не змінилася, що свідчить про стабільність у політиці управління запасами.

Коефіцієнт забезпечення матеріальних запасів власним капіталом показав значне зростання з 0,26 у 2019 році до 0,98 у 2023 році. Приріст за період становить +0,72, що свідчить про покращення забезпеченості матеріальних запасів власним капіталом, що підвищує фінансову стійкість підприємства.

Коефіцієнт покриття матеріальних запасів також збільшився з 1,60 у 2019 році до 2,29 у 2023 році. Абсолютний приріст склав 0,70 за п'ять років і 0,71 за останній рік, що в свою чергу свідчить про ефективне використання підприємством своїх ресурсів для покриття матеріальних запасів, що є позитивною ознакою для підтримання виробничої діяльності.

Період інкасації дебіторської заборгованості скоротився з 65 днів у 2019 році до 14 днів у 2023 році, що є надзвичайно позитивним показником.

Абсолютне скорочення становить -51 день за період і -4 дні за останній рік. Це свідчить про покращення політики управління дебіторською заборгованістю, що дозволяє підприємству швидше отримувати платежі від клієнтів.

Тривалість обороту кредиторської заборгованості зменшилася з 476 днів у 2019 році до 107 днів у 2023 році, що вказує на значне скорочення періоду оплати боргів перед постачальниками. Абсолютне зменшення становить -369 днів за п'ять років і -14 днів за останній рік. Це показує, що підприємство прискорило свої розрахунки з кредиторами, що може бути результатом поліпшення фінансового стану або оптимізації управління грошовими потоками.

Отже, ДП «Чернівецьке військове лісництво» демонструє суттєве зниження ризику втрати фінансової стійкості та ліквідності протягом аналізованого періоду. Збільшення власного оборотного капіталу, скорочення дебіторської та кредиторської заборгованостей, а також покращення коефіцієнтів ліквідності свідчать про ефективне управління фінансами. Однак підприємству варто продовжувати слідкувати за динамікою ліквідності, щоб уникнути коливань, які були помітні у 2022 році, зокрема щодо швидкої ліквідності.

2.2. Оцінка впливу фінансових ризиків на узагальнюючі показники діяльності підприємства

Проявом реалізації ризиків фінансової діяльності являється понесення втрат (зростання витрат) та недоотримання доходів. На основі даних фінансової звітності ДП «Чернівецьке військове лісництво» було досліджено динаміку складу та структури операційних витрат підприємства за 2019-2023 роки (табл. 2.5).

Аналіз динаміки витрат за 2019-2023 роки в структурі операційних витрат

ДП «Чернівецьке військове лісництво» показує наступні ключові тенденції:

1. Матеріальні затрати зросли з 3140 тис. грн у 2019 році до 8319 тис. грн у 2023 році. У 2019 році матеріальні затрати складали 38,35% від загальних витрат, у 2023 році — 35,89%. Найменша питома вага спостерігається у 2021 році — 25,95%. Незважаючи на значне зростання суми матеріальних затрат, їхня питома вага змінювалась нерівномірно, досягаючи мінімуму в 2021 році. Це може свідчити про те, що в цей період інші види витрат зростали швидшими темпами, а у 2023 році витрати повернулися до рівня 2019 року.

Таблиця 2.5

Динаміка складу та структури операційних витрат ДП «Чернівецьке
військове лісництво» за 2019-2023 роки

Витрати	2019 рік		2020 рік		2021 рік		2022 рік		2023 рік	
	сума, тис. грн.	пит. вага, %	сума, тис. грн.	пит. вага, %	сума, тис. грн.	пит. вага, %	сума, тис. грн.	пит. вага, %	сума, тис. грн.	пит. вага, %
Матеріальні затрати	3140	38,35	4457	35,58	4363	25,95	8116	34,39	8319	35,89
Витрати на оплату праці	2703	33,01	4428	35,35	6534	38,86	7676	32,53	7045	30,39
Відрахування на соціальні заходи	595	7,27	1045	8,34	1476	8,78	1786	7,57	1642	7,08
Амортизація	164	2,00	338	2,70	333	1,98	426	1,81	467	2,01
Інші опер.витрати	1586	19,37	2259	18,03	4109	24,44	5594	23,71	5707	24,62
Всього витрат	8188	100,00	12527	100,00	16815	100,00	23598	100,00	23180	100,00

2. Витрати на оплату праці значно зросли з 2703 тис. грн. у 2019 році до 7045 тис. грн у 2023 році. Питома вага у 2019 році становила 33,01%, максимальна частка спостерігалась у 2021 році — 38,86%, але до 2023 року зменшилась до 30,39%. Тобто, хоча сума витрат на оплату праці постійно збільшувалась, їхня питома вага в загальних витратах коливалась, досягаючи піку в 2021 році. Це може бути пов'язано з інвестиціями в персонал у період 2020-2021 років, проте зменшення у 2023 році свідчить про стримування витрат на оплату праці.

3. Відрахування на соціальні заходи зросли з 595 тис. грн. у 2019 році до 1642 тис. грн. у 2023 році. Питома вага стабільно коливалася в межах 7-8% упродовж всього періоду, від 7,27% у 2019 році до 7,08% у 2023 році. Соціальні відрахування мають відносно стабільну частку в структурі витрат, що відображає сталість у розподілі цих витрат по відношенню до інших витратних категорій.

4. Витрати на амортизацію зросли з 164 тис. грн у 2019 році до 467 тис. грн у 2023 році. Амортизаційні витрати залишаються на відносно низькому рівні, варіюючи від 2,00% у 2019 році до 2,01% у 2023 році, з деяким зниженням до 1,81% у 2022 році. Отже, амортизаційні витрати стабільні і займають невелику частку в загальних витратах, що свідчить про відсутність суттєвих змін в інвестиціях у основні засоби або їх зношуваність.

5. Інші операційні витрати зросли з 1586 тис. грн у 2019 році до 5707 тис. грн у 2023 році. Їх питома вага збільшилася з 19,37% у 2019 році до 24,62% у 2023 році, досягнувши піку у 2021 році — 24,44%. Тобто, інші операційні витрати мали тенденцію до зростання як за сумою, так і за питомою вагою. Це вказує на те, що витрати в цій категорії зростають швидше, ніж інші витрати, що може бути наслідком додаткових витрат на адміністративні чи інші операційні процеси.

6. Загальні витрати зросли втричі за період 2019–2023 років, але структура цих витрат змінювалась протягом кожного року. Найсуттєвіші зміни спостерігалися у витратах на оплату праці, матеріальних витратах і інших операційних витратах.

Отже, підприємство демонструє стале зростання операційних витрат протягом 2019–2023 років. Найбільша частка витрат у структурі припадає на матеріальні затрати та витрати на оплату праці, які разом складають понад 60% загальних витрат кожного року. Незважаючи на збільшення витрат, їхня структура залишається відносно стабільною, хоча деякі категорії, такі як інші операційні витрати, показали суттєве збільшення частки в загальних витратах.

Проведемо аналіз формування прибутку ДП «Чернівецьке військове

лісництво» за 2019-2023 роки використовуючи дані додатків Б.1, Б.2, Б.3, Б.4, Б.5 і сформувавши табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Формування прибутку ДП «Чернівецьке військове лісництво»
за 2019-2023 роки, тис. грн.

Показники	Рік					Абсолютний приріст, +, –	
	2019	2020	2021	2022	2023	2023 / 2019	2023 / 2022
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	8222	13544	18041	23399	26360	18138	2961
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	7191	11901	16215	20870	22574	15383	1704
Валовий прибуток	1031	1643	1826	2529	3786	2755	1257
Інші операційні доходи	135	7	31	87	145	10	58
Адміністративні витрати	639	1037	1314	1454	1474	835	20
Витрати на збут	112	169	166	174	150	38	-24
Інші операційні витрати	214	301	165	690	1960	1746	1270
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування	201	143	212	298	347	146	49
Податок на прибуток від звичайної діяльності	36	26	38	54	62	26	8
Чистий прибуток	165	117	174	244	285	120	41

Так, варто відзначити, що протягом 2019-2023 років у фінансовій діяльності ДП «Чернівецьке військове лісництво» сталися наступні зміни:

– у 2019 році чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) становив 8222 тис. грн., а до 2023 року він зріс до 26360 тис. грн. Абсолютний приріст за період 2019-2023 років становить 18138 тис. грн., що свідчить про значне зростання доходу (більше ніж у три рази). Приріст за 2023 рік порівняно з 2022 роком – 2961 тис. грн., що також демонструє стабільне зростання, хоча темпи зростання дещо сповільнилися;

– собівартість реалізованої продукції також зростала протягом цього періоду: з 7191 тис. грн. у 2019 році до 22574 тис. грн. у 2023 році. Абсолютний приріст собівартості за період 2019-2023 років – 15383 тис. грн., що є суттєвим зростанням, майже пропорційним збільшенню доходу. Приріст за останній рік (2023 до 2022) становить 1704 тис. грн., що є значним, проте меншим, ніж приріст доходу;

– валовий прибуток зріс з 1031 тис. грн. у 2019 році до 3786 тис. грн. у 2023 році, що свідчить про абсолютний приріст у 2755 тис. грн. Приріст за останній рік (2023 до 2022) становить 1257 тис. грн., що свідчить про покращення ефективності діяльності, адже валовий прибуток зростає швидшими темпами, ніж собівартість;

– інші операційні доходи є нестабільними. Наприклад, у 2020 році вони становили лише 7 тис. грн., проте у 2023 році вони досягли 145 тис. грн. Абсолютний приріст за весь період склав 10 тис. грн., а за 2023 рік порівняно з 2022 – 58 тис. грн., що вказує на покращення в цій сфері;

– адміністративні витрати збільшувалися кожного року, з 639 тис. грн. у 2019 році до 1474 тис. грн. у 2023 році, з абсолютним приростом у 835 тис. грн. за весь період. У 2023 році витрати зросли лише на 20 тис. грн. порівняно з 2022 роком, що вказує на майже стабільний рівень цих витрат;

– витрати на збут залишаються відносно стабільними, з незначними коливаннями. У 2023 році вони навіть зменшилися на 24 тис. грн. порівняно з попереднім роком;

– значний стрибок спостерігається в інших операційних витратах, які зросли з 214 тис. грн. у 2019 році до 1960 тис. грн. у 2023 році. Абсолютний

приріст становить 1746 тис. грн., а порівняно з попереднім роком – 1270 тис. грн., що може бути пов'язано з разовими або непередбаченими витратами;

- фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування зросли з 201 тис. грн. у 2019 році до 347 тис. грн. у 2023 році, що демонструє приріст у 146 тис. грн. Приріст за останній рік – 49 тис. грн., що свідчить про стабільне зростання прибутковості підприємства;

- податок на прибуток зріс з 36 тис. грн. у 2019 році до 62 тис. грн. у 2023 році, з абсолютним приростом у 26 тис. грн. за період. Приріст за останній рік – 8 тис. грн., що пропорційно зростанню прибутку;

- чистий прибуток збільшився з 165 тис. грн. у 2019 році до 285 тис. грн. у 2023 році, що становить приріст на 120 тис. грн. Приріст за останній рік склав 41 тис. грн., що є хорошим показником сталого розвитку підприємства.

Однією з ключових характеристик ефективності управління ризиками у фінансовій діяльності є результат, отриманий на одиницю свідомо понесених витрат. Оцінка цих показників дає можливість визначити рівень ефективності фінансового забезпечення господарської діяльності підприємства. Серед узагальнюючих показників виділяється коефіцієнт рентабельності.

У господарській практиці для обчислення рентабельності зазвичай використовують співвідношення прибутку до різних фінансових показників, таких як власний капітал, обсяг продажу або активи. Проаналізуємо зміни кожного з цих коефіцієнтів рентабельності на прикладі ДП «Чернівецьке військове лісництво», результати яких представлені у табл. 2.7.

Так, рентабельність активів на ДП «Чернівецьке військове лісництво» мала найвище значення у 2023 році – 1,27%. Тобто обсяг прибутку підприємства, який припадав на 1 грн. активів був на 0,0054 грн. більшим ніж у 2019 році і на 0,0018 грн. більше ніж у 2022 році. Дана тенденція є наслідком перевищення темпу приросту чистого прибутку підприємства, над темпом зниження його активів загалом за досліджуваний період (72,72% і -1,34% відповідно) і свідчить про зростання ефективності використання активів ДП «Чернівецьке військове лісництво».

Таблиця 2.7

Динаміка показників рентабельності ДП «Чернівецьке військове
лісництво» в 2019-2023 роки, %

Показники	Рік					Абсолютний приріст, +, –	
	2019	2020	2021	2022	2023	2023 / 2019	2023 / 2022
Коефіцієнт рентабельності активів	0,73	0,53	0,80	1,09	1,27	0,54	0,18
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	0,86	0,61	0,90	1,27	1,47	0,61	0,21
Коефіцієнт рентабельності виробничих активів	0,81	0,59	0,91	1,24	1,42	0,61	0,18
Коефіцієнт рентабельності продукції (робіт, послуг)	14,34	13,81	11,26	12,12	16,77	2,43	4,65
Коефіцієнт рентабельності продажів за чистим прибутком	2,01	0,86	0,96	1,04	1,08	-0,93	0,04

Рентабельність власного капіталу протягом 2019-2020 років знижується із 0,86% до 0,61% відповідно. Проте, з кожним наступним роком показник зростає і у 2023 році становить 1,47%, що на 0,61% більше ніж у 2019 році і на 0,21% більше ніж у 2022 році і свідчить про значне підвищення ефективності використання власного капіталу ДП «Чернівецьке військове лісництво».

Динаміка рентабельності виробничих активів є негативною протягом 2019-2020 років і свідчить про зниження рівня прибутковості основних й оборотних виробничих активів ДП «Чернівецьке військове лісництво». Так, із 0,81% у 2019 році показник знизився до 0,59% у 2020 році. Однак, у 2023 році відбувається зростання ефективності використання виробничих активів і збільшення показника до 1,42%, що на 0,61% більше ніж у 2019 році і на 0,18%

більше ніж у 2022 році.

Про найбільш ефективне ведення господарської діяльності на ДП «Чернівецьке військове лісництво» у 2023 році свідчить і значення рентабельності продажів. Так, на кінець досліджуваного періоду значення показника склало 16,77%, що на 2,43% більше ніж у 2019 році і на 1,89% більше ніж у 2021 р.

Виключенням із загальної тенденції зміни досліджуваних показників є коефіцієнт рентабельності продукції, найбільше значення якого (2,01%) спостерігається у 2019 році. У 2023 році рентабельність продукції склала 1,08%, що на 0,93% менше ніж у 2019 році і на 0,04% більше ніж у 2021 році. Причиною даних негативних тенденцій є зростання собівартості продукції ДП «Чернівецьке військове лісництво».

Отже, ДП «Чернівецьке військове лісництво» показує значне зростання чистого доходу і прибутку, особливо у 2023 році. Незважаючи на зростання адміністративних і операційних витрат, підприємству вдається зберігати позитивну динаміку прибутковості. Одним з викликів є суттєве зростання інших операційних витрат, які потребують додаткового аналізу для розуміння їхньої природи. Показники рентабельності активів (1,27%) і власного капіталу (1,47%) у 2023 році демонструють позитивну динаміку, однак рентабельність продукції знизилась через зростання собівартості.

2.3. Оцінка ймовірності банкрутства ДП «Чернівецьке військове лісництво»

Часто ризикові ситуації на підприємствах виникають не лише через безпосередню дію зовнішніх або внутрішніх негативних чинників, але й через відсутність належної системи їх моніторингу, оцінки та управління. Фінансовий менеджмент будь-якої компанії має базуватися на регулярному аналізі

ймовірності виникнення банкрутства, що слугує своєрідним сигналом про наявність критичних проблем у діяльності підприємства.

Причини банкрутства можуть бути як зовнішніми, так і внутрішніми. Для ДП «Чернівецьке військово-лісництво» характерний вплив усіх типів ризиків: від несприятливої макроекономічної ситуації та посилення конкуренції до нераціонального використання ресурсів та неналежного управління фінансовими ризиками.

Для дослідження фінансових ризиків ДП «Чернівецьке військово-лісництво» здійснимо аналіз ймовірності банкрутства за допомогою наступних моделей: за критерієм фінансового стану, моделями Е. Альтмана, О. Терещенка, А.В. Матвійчука, за методикою МФУ.

Ми проведемо всебічну діагностику фінансового стану ДП «Чернівецьке військово-лісництво» з метою прогнозування ймовірності його банкрутства, рівня платоспроможності, залежності від зовнішніх джерел фінансування, а також для оцінки потенційного зниження ділової активності. Оцінка фінансового стану є важливою складовою для формування стратегії управління ризиками та покращення фінансової стійкості підприємства.

Для цього застосуємо фінансові коефіцієнти, об'єднані в комплексний показник за такою формулою:

$$F_p = 0,29K_{авт} + 0,2K_{пл} + 0,36K_{абс.лікв} + 0,15K_{обор},$$

де: $K_{авт}$ — коефіцієнт автономії, що відображає ступінь незалежності підприємства від зовнішнього фінансування;

$K_{пл}$ — коефіцієнт платоспроможності, який визначає здатність підприємства виконувати свої фінансові зобов'язання вчасно;

$K_{абс.лікв}$ — коефіцієнт абсолютної ліквідності, що показує, яку частку короткострокових зобов'язань підприємство може погасити за рахунок своїх найбільш ліквідних активів;

$K_{обор}$ — коефіцієнт оборотності обігових коштів, що характеризує швидкість їх обертання в операційній діяльності.

Цей інтегрований показник дозволяє не лише оцінити поточний

фінансовий стан підприємства, але й виявити тенденції його зміни. Хоча цей критерій є частиною загальної методики оцінки конкурентоспроможності, його також можна ефективно використовувати для оцінки фінансової стійкості та ризиків підприємства.

Таблиця 2.8

Оцінка ймовірності банкрутства за критерієм фінансового стану ДП
«Чернівецьке військово-лісництво» за 2019-2023 роки

Фактор	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Коефіцієнт автономії підприємства	0,86	0,89	0,88	0,85	0,88
Ваговий коефіцієнт	0,29				
Коефіцієнт платоспроможності	1,194	1,42	1,473	1,453	1,743
Ваговий коефіцієнт	0,2				
Коефіцієнт абсолютної ліквідності підприємства	0,028	0,089	0,532	0,187	0,568
Ваговий коефіцієнт	0,36				
Коефіцієнт оборотності обігових засобів	2,09	3,9	5,07	5,25	5,46
Ваговий коефіцієнт	0,15				
Фінансова конкурентоспроможність	0,812	1,159	1,502	1,392	1,627

Отже, як видно з табл. 2.8, фінансова спроможність ДП «Чернівецьке військово-лісництво» поступово збільшується з 0,812 у 2019 році до 1,502 у 2021 році. У 2022 році відбувається зниження показника до рівня 1,392, однак на кінець досліджуваного періоду ситуація покращується, і фінансова спроможність ДП «Чернівецьке військово-лісництво» зростає до 1,627.

Метод Альтмана набув значної популярності у фінансовій сфері, оскільки дозволяє ефективно оцінювати ризик банкрутства підприємства. Хоча основне його призначення полягає саме в аналізі ймовірності банкрутства, цей підхід також враховує ключові показники фінансового стану підприємства, що є індикаторами його конкурентоспроможності. Власне, модель Альтмана може

бути застосована і для оцінки фінансової конкурентоспроможності компанії. Якщо ймовірність банкрутства низька, це свідчить про задовільні фінансові показники та стабільний рівень фінансової безпеки підприємства.

Результати оцінки ймовірності банкрутства ДП «Чернівецьке військо лісництво» наведено в табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Оцінка фінансової конкурентоспроможності ДП «Чернівецьке військо лісництво» на основі моделі Е. Альтмана в 2019-2023 роках

Фактор	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Власний капітал/активи (x_1)	0,027	0,044	0,057	0,069	0,090
Ваговий коефіцієнт	0,717				
Нерозподілений прибуток/активи (x_2)	0,0073	0,0053	0,0080	0,0109	0,0127
Ваговий коефіцієнт	0,847				
Прибуток до виплати відсотків (ЕВІТ)/активи (x_3)	0,009	0,007	0,010	0,013	0,016
Ваговий коефіцієнт	3,107				
Власний капітал/зобов'язання(x_4)	6,148	8,459	7,293	5,583	7,283
Ваговий коефіцієнт	0,420				
Чистий дохід/активи (x_5)	0,182	0,309	0,416	0,524	0,589
Ваговий коефіцієнт	0,998				
Значення Z	2,817	3,918	3,556	2,968	3,770

Одержані значення показника Z можна інтерпретувати таким чином: $Z > 3$: дуже низька ймовірність банкрутства; Z в інтервалі 2,71-2,99: можливе банкрутство; Z в інтервалі 1,81-2,70: висока ймовірність банкрутства; $Z < 1,8$: дуже висока ймовірність банкрутства. Тобто, у 2019 та 2022 роках для ДП «Чернівецьке військо лісництво» було можливе банкрутство. Протягом 2020-2021 років та 2023 року банкрутство ДП «Чернівецьке військо лісництво» не загрожувало.

Хоча попередні моделі оцінки фінансового стану підприємства можуть

давати позитивні сигнали щодо платоспроможності, робити остаточний висновок про відсутність загрози неплатоспроможності не варто. Це пояснюється тим, що застосовувані показники є стандартизованими й не враховують специфіку окремих галузей. Зокрема, аналіз свідчить, що найбільший вплив на підсумковий показник має рентабельність активів за показником ЕВІТ.

Альтернативою класичній моделі Альтмана може бути модель О. Терещенка. Вона дозволяє глибше оцінити фінансовий стан підприємства, базуючись на ключових фінансових індикаторах його діяльності. Це, в свою чергу, дає змогу використовувати дану модель для оцінки фінансової конкурентоспроможності підприємства, зокрема для порівняння з іншими суб'єктами ринку.

Таблиця 2.10

Оцінка фінансової конкурентоспроможності ДП «Чернівецьке військово-лісництво» на основі моделі О. Терещенка в 2019-2023 роках

Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Відношення грошових надходжень до зобов'язань	0,028	0,089	0,532	0,187	0,568
Відношення валюти балансу до зобов'язань	7,148	9,459	8,293	6,583	8,283
Відношення чистого прибутку до середньорічної суми активів	0,007	0,005	0,008	0,011	0,013
Відношення прибутку до доходу від реалізації	0,020	0,009	0,010	0,010	0,011
Відношення виробничих запасів до доходу від реалізації	0,274	0,152	0,080	0,092	0,099
Відношення доходу від реалізації до основного капіталу	0,364	0,619	0,832	1,048	1,178
$Z = 1,5x_1 + 0,08x_2 + 10x_3 + 5x_4 + 0,3x_5 + 0,1x_6$	0,906	1,094	1,698	1,101	1,844
Ймовірність банкрутства	загроза	порушена	порушена	порушена	порушена
$Z > 2$ - банкрутство не загрожує; $1 < Z < 2$ - фінансова стійкість порушена; $0 < Z < 1$ - існує загроза банкрутства; $Z < 0$ - підприємство є напівбанкрутом					

Як видно з табл. 2.10, у 2019 році ДП «Чернівецьке військове лісництво» загрозувало банкрутство і рівень його фінансової конкурентоспроможності був низьким. Однак, протягом 2020-2022 років його фінансова стійкість зростає, а розрахунковий коефіцієнт був у межах – фінансова стійкість банкрутства порушена.

Розрахунковий коефіцієнт у 2023 році склав 1,844, що на 0,938 більше ніж у 2019 році і на 0,743 більше ніж у 2022 році. За показником Z О. Терещенка, підприємство перебуває у стані порушеної фінансової стійкості протягом усього аналізованого періоду, але в 2023 році показник наблизився до межі, де загроза банкрутства є мінімальною. Зростання Z-показника вказує на поступове покращення фінансового стану, однак підприємство все ще має ризики, і необхідно вжити заходів для повної стабілізації.

Наступною моделлю дослідження виступає модель А. Матвійчука, яка є сучасним підходом до аналізу фінансового стану українських підприємств, розробленим з урахуванням специфічних умов економіки перехідного періоду. Ця модель є особливо цінною для оцінки фінансово-економічної ситуації компаній, оскільки враховує унікальні аспекти національної економіки, особливості ринкової динаміки та поведінкові характеристики суб'єктів господарювання в Україні.

За цією моделлю А. Матвійчука (табл. 2.11) бачимо, що ДП «Чернівецьке військове лісництво» протягом 2019-2023 років має низьку ймовірність банкрутства.

Так, у 2019 році розрахунковий коефіцієнт склав 5,148, що на 4,044 більше від граничної межі. І, в подальшому, даний показник поступово збільшується до 8,783 у 2023 році. Така тенденція обумовлена наступними змінами:

– коефіцієнт мобільності активів зріс з 0,201 у 2019 році до 0,267 у 2023 році. Найвищим він був у 2022 році (0,283). Зростання коефіцієнта мобільності активів означає, що підприємство збільшує частку оборотних активів у

загальній структурі активів. Це покращує ліквідність підприємства, оскільки оборотні активи є більш ліквідними та легко перетворюються на грошові кошти.

– коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості значно зріс з 3,023 у 2019 році до 13,456 у 2023 році. Зростання цього коефіцієнта свідчить про швидшу виплату зобов'язань перед кредиторами. Це вказує на покращення фінансової дисципліни підприємства та збільшення здатності виконувати свої зобов'язання вчасно.

Таблиця 2.11

Прогнозування ймовірності банкрутства ДП «Чернівецьке військо лісництво» у 2019-2023 роках за моделлю А. Матвійчука

Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Коефіцієнт мобільності активів	0,201	0,177	0,216	0,283	0,267
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	3,023	5,666	9,591	11,941	13,456
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	0,429	0,705	0,938	1,214	1,364
Коефіцієнт окупності активів	0,046	0,075	0,084	0,113	0,169
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	0,118	0,188	0,245	0,248	0,338
Коефіцієнт концентрації залученого капіталу	0,140	0,106	0,121	0,152	0,121
Коефіцієнт покриття боргів власним капіталом	6,148	8,459	7,293	5,583	7,283
$Z = 0,033x_1 + 0,268x_2 + 0,045x_3 - 0,018x_4 - 0,004x_5 - 0,015x_6 + 0,702x_7$	5,148	7,490	7,735	7,178	8,783
Ймовірність банкрутства	низька	низька	низька	низька	низька
$Z < 1,104$ - виникає ймовірність фінансової кризи, яка зі зменшенням показника збільшується; $Z > 1,104$ - фінансовий стан задовільний і низька ймовірність банкрутства					

– коефіцієнт оборотності власного капіталу зріс з 0,429 у 2019 році до

1,364 у 2023 році. Зростання цього показника свідчить про підвищення ефективності використання власного капіталу для генерування доходів. Підприємство стало більш ефективно використовувати власні ресурси для отримання доходів, що є позитивною тенденцією.

- коефіцієнт окупності активів збільшився з 0,046 у 2019 році до 0,169 у 2023 році. Це зростання свідчить про те, що підприємство стає більш прибутковим у відношенні до своїх активів. Чим вищий цей коефіцієнт, тим більше підприємство отримує прибутку на одиницю активів.

- коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами зріс з 0,118 у 2019 році до 0,338 у 2023 році. Зростання показника забезпеченості власними оборотними засобами вказує на те, що підприємство має більше власних коштів для покриття потреб в оборотних активах. Це покращує фінансову стійкість та знижує залежність від зовнішніх джерел фінансування.

- коефіцієнт концентрації залученого капіталу дещо коливався протягом аналізованого періоду, але загалом залишався на стабільному рівні. У 2019 році він становив 0,140, а у 2023 році — 0,121. Зниження цього показника свідчить про зменшення частки позикових коштів у фінансуванні діяльності підприємства. Це є позитивним сигналом, оскільки підприємство більше покладається на власний капітал, що знижує ризик фінансової залежності від зовнішніх кредиторів.

- коефіцієнт покриття боргів власним капіталом змінювався протягом періоду, зменшуючись у 2022 році до 5,583, але зріс до 7,283 у 2023 році. Високий рівень цього коефіцієнта свідчить про значне покриття зобов'язань власним капіталом, що є показником фінансової стійкості підприємства. У 2023 році підприємство мало достатньо власного капіталу для покриття своїх боргів.

Однією з основних переваг використання цього підходу для оцінки ймовірності банкрутства є значно вища точність прогнозування порівняно з традиційними моделями. Однак варто звернути увагу на те, що одним з недоліків цієї моделі є класифікація підприємств лише за двома категоріями (фінансово стійке або банкрут), що не завжди надає повну картину фінансового

стану. Це може бути недостатньо для всебічного аналізу, особливо якщо враховувати складність реальних фінансових ситуацій.

Саме тому доцільним є застосування багатофакторної моделі оцінки фінансової кризи, зокрема, методики Міністерства фінансів України (МФУ). Цей підхід використовується для оцінки ймовірності банкрутства ДП «Чернівецьке військове лісництво», як проілюстровано в табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Прогнозування ймовірності банкрутства ДП «Чернівецьке військове лісництво» у 2018-2020 роках за методикою МФУ

Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Коефіцієнт покриття (ліквідність третього ступеня)	1,194	1,420	1,473	1,453	1,743
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,860	0,894	0,879	0,848	0,879
Коефіцієнт рентабельності продажів за фінансовими результатами від операційної діяльності (ЕВІТ)	0,024	0,011	0,012	0,013	0,013
Коефіцієнт рентабельності активів за чистим прибутком	0,007	0,005	0,008	0,011	0,013
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	2,089	3,896	5,074	5,253	5,460
$Z = 0,025 x_1 + 1,9x_3 + 0,45x_6 + 1,5 x_8 + 0,03x_9 - 0,5$	1,249	1,364	1,377	1,327	1,403
Ймовірність банкрутства	низька	низька	низька	низька	низька
більше ніж +0,8 - високий рівень спроможності виконувати зобов'язання та найменша ймовірність дефолту; від +0,79 до + 0,04 — достатній рівень спроможності виконувати свої зобов'язання та незначна ймовірність дефолту; від + 0,03 до - 0,75 - нижче середнього рівня спроможності виконувати зобов'язання; від -0,76 до - 4,6 - фінансовий стан бенефіціара є нестабільний і свідчить про наявність ознак неплатоспроможності; менше ніж – 4,7 — високий рівень ймовірності дефолту					

За розрахованими даними бачимо, що у 2019 році ДП «Чернівецьке військове лісництво» має високий рівень спроможності виконувати

зобов'язання і, відповідно, найменшу ймовірність дефолту.

Протягом 2019-2023 років спроможність виконувати свої зобов'язання зростає, а ймовірність дефолту – знижується. На зростання розрахункового коефіцієнта позитивно вплинула динаміка поступового зростання усіх коефіцієнтів, які використовуються при обчисленні ймовірності банкрутства за мультикритеріальною моделлю ідентифікації фінансової кризи (методикою МФУ) окрім коефіцієнта рентабельності продажів за фінансовими результатами від операційної діяльності, обсяг якого за досліджуваний період зменшився на 0,011.

Отже, за всіма розглянутими моделями, ймовірність банкрутства ДП «Чернівецьке військово-лісництво» є низькою або дуже низькою. Протягом 2019–2023 років спостерігалася позитивна динаміка покращення фінансової стійкості підприємства. Модель Альтмана показує найнижчі ризики, однак вона менш адаптована до вітчизняних умов. Вітчизняні моделі (О.Терещенка, А.В. Матвійчука та МФУ) більш точно відображають специфіку лісової галузі та підтверджують, що підприємство стабільно рухається в напрямку зниження ризиків банкрутства.

Висновки до розділу 2

Фінансові ризики притаманні ДП «Чернівецьке військово-лісництво» протягом 2019-2023 років, але підприємство демонструє тенденцію до їх зниження. Аналіз показав, що суб'єкт господарювання, за винятком 2021 року, мав нестачу власних оборотних коштів для покриття запасів, що створювало кризові ситуації. Однак у 2023 році спостерігалася значне покращення.

Коефіцієнт автономії залишався стабільним на рівні 0,85–0,89, що вказує на високу частку власного капіталу. Зменшилася залежність від позикових ресурсів, а фінансова стійкість зросла завдяки збільшенню оборотного капіталу

та поліпшенню ліквідності. Період інкасації дебіторської заборгованості значно скоротився, що свідчить про ефективне управління фінансами.

ДП «Чернівецьке військове лісництво» за 2019-2023 роки демонструє зростання доходів і прибутковості, хоча спостерігається значне збільшення операційних витрат. Зокрема, операційні витрати збільшились утричі, особливо матеріальні та інші операційні витрати, що може створити ризики для рентабельності в майбутньому. Чистий дохід зріс більше ніж утричі, а валовий прибуток зріс до 3786 тис. грн. у 2023 році, що свідчить про підвищення ефективності. Рентабельність активів і власного капіталу зросла, однак рентабельність продукції знизилась через зростання собівартості. Збільшення операційних витрат, особливо матеріальних і інших операційних витрат, може створювати фінансові ризики у разі сповільнення темпів зростання доходів. Якщо підприємство не зможе контролювати ріст витрат або збільшувати доходи пропорційно до витрат, це може негативно вплинути на рентабельність. Значне збільшення інших операційних витрат вказує на необхідність перегляду та оптимізації цих витрат для підвищення загальної ефективності підприємства.

Аналіз ймовірності банкрутства ДП «Чернівецьке військове лісництво» за 2019-2023 роки показує поступове покращення фінансового стану і зниження ризику банкрутства. Модель Альтмана свідчить про зниження ризиків, крім 2019 та 2022 років. У 2023 році ситуація стабілізувалася, і ймовірність банкрутства є низькою. Моделі Терещенка та Матвійчука підтверджують позитивні зміни в ліквідності, оборотності та прибутковості активів. Хоча в минулі роки існувала загроза банкрутства, нині підприємство демонструє достатню фінансову стійкість, що дозволяє прогнозувати подальшу стабілізацію та покращення фінансового стану за умови підвищення ефективності управління фінансовими ризиками.

РОЗДІЛ 3

ОБҐРУНТУВАННЯ ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Напрями вдосконалення управління фінансовими ризиками підприємства

Політика управління фінансовими ризиками є невід'ємною складовою загальної фінансової стратегії підприємства, яка полягає у розробці заходів для мінімізації негативних фінансових наслідків, пов'язаних з різними аспектами фінансової діяльності.

Ефективна система управління ризиками повинна дотримуватися таких основних принципів: максимально охоплювати всі можливі ризики, що дає змогу знизити рівень невизначеності до мінімуму; працювати над зменшенням впливу ризиків шляхом обмеження їхнього спектру та ступеня впливу на діяльність підприємства; бути здатною швидко й адекватно реагувати на зміни в ситуації ризиків; приймати ризики тільки за умови їхньої ідентифікації, оцінки та наявності механізму моніторингу [14, с.77].

Вважаємо, що всі ці принципи, запропоновані різними авторами, мають бути враховані ще на етапі розробки та впровадження системи управління ризиками. Важливо також, щоб кожна система заходів була спрямована на досягнення таких цілей: забезпечення надійності та ефективності діяльності організації, ефективний внутрішній контроль та відповідність чинному законодавству і нормативам.

ДП «Чернівецьке військове лісництво» може знизити фінансові ризики, впроваджуючи внутрішні фінансові правила для планування та реалізації фінансових операцій і загальної діяльності. Запропоновані стандарти

включають:

- визначення граничного рівня використання позикових коштів у виробничій діяльності;
- встановлення ліміту на максимальний розмір комерційних і споживчих кредитів, доступних підприємству;
- запровадження мінімальних вимог до високоліквідних активів;
- створення резервного фонду, який виконує функцію самострахування підприємства.

Значною проблемою для ДП «Чернівецьке військове лісництво» є кризовий тип фінансової стійкості, що характеризується дефіцитом власних або залучених обігових коштів для забезпечення фінансування діяльності. Розрахунки порогу рентабельності підприємства й запасу фінансової стійкості (табл. 3.1) засвідчили, що запас фінансової стійкості підприємства залишається на низькому рівні, що в свою чергу свідчить про вразливість до економічних шоків.

Запас фінансової стійкості протягом аналізованого періоду має нестабільний характер. У 2018 році він складав 8,08%, але знизився до мінімального значення 3,55% у 2020 році. У 2022 році спостерігається незначне покращення – до 4,35%, що на 0,24% більше, ніж у 2021 році. Однак порівняно з 2018 роком цей показник знизився на 3,73%.

Основними причинами негативної ситуації є високий рівень витрат (як змінних, так і постійних), значна частка порогу рентабельності в доходах і обмеженість у нарощуванні маржинального доходу.

Як видно з табл. 3.1, в 2019-2023 роки найменше значення (7682 тис. грн.) поріг рентабельності мав у 2019 році, а найбільше (25353 тис. грн.) у 2023 році. Збільшення абсолютного показника порогу рентабельності у 2023 році в порівнянні з 2019 роком на 17671 тис. грн. або 230,03% позитивно характеризує діяльність підприємства та свідчить про зростання фінансової стійкості ДП «Чернівецьке військове лісництво».

Таблиця 3.1

Аналіз порогу рентабельності та запасу фінансової стійкості ДП «Чернівецьке
військове лісництво» за 2019-2023 роки

Показники	Рік					Абсолютний приріст, +,–	
	2018	2019	2020	2021	2022	2022 / 2018	2022 / 2021
Операційні доходи, тис. грн.	8357	13551	18072	23486	26505	18148	3019
Операційні витрати, тис. грн., у т.ч.	8156	13408	17860	23188	26158	18002	2970
- змінні витрати	5868	9735	12097	16236	18521	12653	2285
- постійні витрати	2288	3673	5763	6952	7637	5349	685
Прибуток від операційної діяльності, тис. грн.	201	143	212	298	347	146	49
Маржинальний дохід, тис. грн.	2489	3816	5975	7250	7984	5495	734
Питома вага маржинального доходу в операційному доході	0,298	0,282	0,331	0,309	0,301	0,003	-0,007
Поріг рентабельності, тис. грн.	7682	13043	17431	22521	25353	17671	2832
Питома вага порогу рентабельності в операційному доході, %	91,92	96,25	96,45	95,89	95,65	3,73	-0,24
Зона фінансової стійкості, тис. грн.	675	508	641	965	1152	477	187
Запас фінансової стійкості, %	8,08	3,75	3,55	4,11	4,35	-3,73	0,24

Зокрема, запас фінансової стійкості зменшився на 3,73% загалом за досліджуваний період, однак у 2023 році даний показник сягнув значення 4,35%, що на 0,24% більше ніж у 2022 році.

Таким чином, ДП «Чернівецьке військове лісництво» при досягненні виручки у розмірі 25353 тис. грн. в змозі покрити всі свої витрати й за умови зростання обсягів діяльності входить в зону прибутковості.

Відповідно, підприємству варто застосовувати лімітування, як основний

інструмент зниження фінансових ризиків, а саме:

1. Визначення ліміту запозичень, що передбачає два ключові моменти:
 - оцінка впливу фінансового важеля, коли вже розраховано загальну суму власного капіталу. Важливо визначити максимальний коефіцієнт левериджу, за якого залучення позикових коштів є найбільш ефективним. На основі цього обчислюється оптимальна сума запозичень для максимального використання власного капіталу.

- забезпечення стабільної фінансової стійкості підприємства. З огляду на ці критерії, встановлюється максимальний рівень використання позикових ресурсів у діяльності підприємства [30, с.46].

2. Визначення мінімально допустимого розміру власного капіталу. Цей показник розраховується за коефіцієнтами автономії та фінансової залежності. Мінімальний рівень власного капіталу має становити щонайменше 50% від загальних пасивів, згідно з показником коефіцієнта автономії.

3. Створення резервного капіталу. Відповідно до вимог Закону України «Про господарські товариства», підприємство зобов'язане сформувати резервний фонд у розмірі не менше ніж 25% від статутного капіталу, що також передбачено установчими документами або іншими нормативними актами.

Доцільним для ДП «Чернівецьке військове лісництво» є управління ризиками за ризик-орієнтованим підходом. Інтеграція цього підходу в діяльність підприємства охоплює такі ключові напрями [27, с.75]:

1. Операційні ризики. Впровадження системи для ідентифікації, оцінки, управління та моніторингу ризиків, що стає частиною щорічного планування. Розробка звітності для різних категорій ризиків, що забезпечить детальну аналітику.

2. Оптимізація витрат та підвищення ефективності. Виконання програм, спрямованих на зниження операційних витрат і вдосконалення бізнес-процесів. Створення планів для мінімізації наслідків аварійних ситуацій та надзвичайних подій.

3. Аудит процесів. Регулярні аудити з метою оцінки ефективності

контрольних механізмів. Впровадження раціональних контрольних заходів, заснованих на аналізі спільно з відповідальними за процеси особами.

4. Страхування. Використання страхування для зменшення впливу операційних ризиків. Розробка єдиної страхової концепції та уніфікація підходів до взаємодії зі страховими компаніями для скорочення витрат на страхування.

5. Розвиткова стратегія. Створення стратегії розвитку підприємства з урахуванням ризик-орієнтованого підходу. Постійний аналіз ризиків і розробка планів їх зниження до прийнятного рівня, з визначенням ризик-апетиту компанії.

6. Керування грошовими потоками. Впровадження системи планування та управління рухом грошових коштів для швидкого реагування на зміни в зовнішньому середовищі.

7. Моделювання ризиків. Використання імітаційного моделювання для створення фінансової моделі стратегії розвитку, яка враховує різні сценарії. Формування профілів ризиків, що сприятимуть досягненню стратегічних цілей, з розробкою конкретних планів дій та визначенням відповідальних осіб.

Ці стратегії гарантують всебічний підхід до управління ризиками, що дозволяє лісовому господарству ефективно відповідати на виклики, знижувати негативні наслідки ризиків та сприяти стабільному розвитку [39, с.108].

Запропонована стратегія управління ризиками для забезпечення сталого розвитку лісогосподарського підприємства включає такі основні елементи:

– всеосяжне охоплення діяльності: інтеграція системи управління ризиками у всі аспекти діяльності лісогосподарського підприємства. Це включає управління ризиками на етапах лісовідновлення, догляду за лісом, заготівлі деревини, зберігання та транспортування продукції, а також у фінансовому управлінні та управлінні персоналом [45, с.73];

– зваженість у прийнятті рішень: ретельний аналіз ризиків під час ухвалення рішень. Це передбачає вибір між можливими втратами від лісових пожеж, шкідників, кліматичних змін або коливань ринкових цін на деревину і

можливостями, які можуть виникнути внаслідок впровадження нових технологій або розвитку нових ринків. Важливим є порівняння витрат на управління ризиками з потенційними втратами для обґрунтованих рішень;

- комплексний підхід: використання єдиної методології та уніфікованих принципів для управління різними типами ризиків. Необхідно враховувати вплив природних факторів, економічних умов, змін законодавства та інших ризиків на діяльність підприємства, що дозволить забезпечити системний і всебічний підхід до управління ризиками;

- інтеграція на всіх рівнях організації: управління ризиками, яке координується керівництвом лісогосподарського підприємства та реалізується співробітниками на всіх рівнях, від менеджерів до лісників і технічного персоналу. Це підвищує відповідальність і залученість кожного учасника процесу [48];

- постійний моніторинг та оновлення: регулярне спостереження за змінами зовнішніх і внутрішніх факторів, які впливають на ризики, а також постійне оновлення інформації. Це дає можливість оперативно адаптувати систему управління ризиками до змін у ринковій ситуації, природних умовах або нових вимог законодавства, що сприятиме стабільному розвитку підприємства [45, с.74].

Деталізований ризик-орієнтований підхід до управління для забезпечення економічної безпеки лісогосподарського підприємства включає такі етапи:

1. Ідентифікація ризиків: визначення всіх потенційних ризиків, які можуть вплинути на діяльність лісогосподарського підприємства. Це охоплює внутрішні ризики, як-от технічні несправності або нестача кваліфікованого персоналу, а також зовнішні ризики, такі як лісові пожежі, шкідники, зміни клімату, законодавчі зміни та коливання цін на лісопродукцію.

2. Оцінка ризиків: проведення якісного та кількісного аналізу для визначення ймовірності виникнення ризиків і їхнього впливу на підприємство. Наприклад, оцінка ризику втрат лісових ресурсів через стихійні лиха або зниження прибутків через зміну попиту на деревину [7, с.45].

3. Управління ризиками: розробка та впровадження заходів для зниження ймовірності та мінімізації впливу ризиків. Це може включати впровадження сучасних технологій лісовідновлення, лісового страхування, розробку стратегій боротьби зі шкідниками, впровадження систем раннього виявлення пожеж і оптимізацію ланцюгів постачання.

4. Моніторинг та контроль: постійне спостереження за виявленими ризиками та оцінка ефективності заходів управління. Регулярний моніторинг дозволяє своєчасно коригувати стратегії управління ризиками в разі змін у природних або ринкових умовах, підтримуючи гнучкість підприємства.

5. Комунікація та звітність: забезпечення прозорості комунікації та інформування зацікавлених сторін про ризики і заходи для їхнього усунення. Це передбачає регулярну звітність, проведення зустрічей з працівниками та партнерами для підвищення обізнаності про можливі ризики та активну участь у процесах управління на всіх рівнях підприємства [12].

Цілісна концепція управління ризиками є важливим елементом забезпечення сталого розвитку ДП «Чернівецьке військово-лісництво». Вона підвищує стійкість підприємства до зовнішніх і внутрішніх загроз, дозволяючи ефективно використовувати ресурси для досягнення стратегічних завдань.

Аналіз ефективності ризик-орієнтованого підходу в діяльності ДП «Чернівецьке військово-лісництво» виявляє низку переваг і недоліків. Серед позитивних моментів – здатність підприємства ідентифікувати й ефективно управляти ризиками, що дозволяє зменшити можливі негативні наслідки та раціонально використовувати ресурси. Крім того, підвищується якість продукції, що відповідає ринковим стандартам, сприяючи сталому розвитку та зміцненню конкурентних позицій на ринку [27, с.78].

Втім, впровадження ризик-орієнтованої системи може зіткнутися з певними труднощами. Зокрема, висока вартість нових технологій і навчання персоналу може мати короткостроковий негативний вплив на фінансовий стан підприємства. Також можливі труднощі з опором з боку працівників та час, необхідний для адаптації до нових процесів управління [12].

Підсумовуючи, слід зазначити, що впровадження ризик-орієнтованого управління є стратегічно важливим кроком для довгострокового розвитку ДП «Чернівецьке військове лісництво». Цей підхід надає можливість своєчасно ідентифікувати, оцінювати та керувати ризиками, які можуть впливати на діяльність підприємства. В результаті підвищується ефективність управлінських процесів, оптимізуються витрати та зміцнюється фінансова стабільність. Незважаючи на можливі виклики, цей підхід є ключовим інструментом для досягнення стратегічних цілей і зміцнення конкурентоспроможності підприємства на ринку.

3.2. Імплементація зарубіжного досвіду фінансового ризик-менеджменту в діяльність вітчизняних підприємств

Управління ризиками відіграє важливу роль в організації діяльності підприємств, проте в українській практиці це явище є відносно новим. Міжнародні стандарти ризик-менеджменту часто слугують основою для досліджень, як серед вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Для того щоб протистояти впливу фінансових ризиків, загострених війною, кожному українському підприємству необхідно розробити власну систему фінансового ризик-менеджменту.

Фінансовий ризик-менеджмент – це процес підвищення вартості компанії шляхом використання фінансових інструментів для управління ризиками. Основна мета цього процесу полягає в оцінці й мінімізації значних фінансових ризиків, які супроводжують діяльність підприємств [42].

У світовій практиці існує низка стандартів, які регламентують процес управління ризиками, визначають термінологію, основні цілі, методи та їх практичне застосування. До таких стандартів належать [34, с.103]:

- міжнародний стандарт ISO 31000:2018 «Управління ризиками.

Принципи та настанови»;

- стандарти федерації європейських асоціацій ризик-менеджерів (FERMA), включно з Інститутом ризик-менеджменту (IRM) та моделлю COSO.

Стандарт ISO 31000 здебільшого охоплює операційні та технологічні ризики, тоді як фінансові ризики та їхні наслідки не отримують належного висвітлення в цьому стандарті. Це пов'язано зі специфікою діяльності організації ISO, головна мета якої полягає в уніфікації та стандартизації технічних і виробничих процесів.

Іншим важливим документом є «Стандарти управління ризиками», розроблені Інститутом ризик-менеджменту (IRM) у співпраці з Європейською асоціацією ризик-менеджерів (FERMA). Ці стандарти з'явилися ще до впровадження ISO 31000 і мають багато спільного з ним. Розробники зазначають, що управління ризиками є важливим елементом стратегічного управління підприємством і являє собою безперервний процес, що розвивається разом з організацією [42].

Основними завданнями системи управління ризиками, згідно зі стандартами, є ідентифікація, оцінка та аналіз ризиків, а також розробка заходів для мінімізації їхнього впливу. На відміну від ISO 31000, ці стандарти мають глибший зв'язок із фінансовим середовищем і містять всі необхідні елементи для практичного застосування в сучасних підприємствах. Проте, як і ISO 31000, вони залишаються більше теоретичними і не здобули широкого визнання в корпоративному секторі.

Модель COSO ґрунтується на взаємопов'язаних складових процесу ризик-менеджменту. Ця модель слугує ефективним інструментом для візуалізації системи управління ризиками на всіх рівнях підприємства, інтегруючи стратегічні цілі компанії з її організаційною та управлінською структурами [55].

Згідно з інтегрованою концепцією моделі COSO, діяльність з управління ризиками необхідна для вирішення таких завдань:

- покращення процесу прийняття рішень керівництвом стосовно впливу

на виникаючі ризики;

- визначення рівня ризик-апетиту відповідно до стратегії розвитку компанії;

- зменшення кількості непередбачених ситуацій та фінансових втрат;
- управління всіма ризиками, що виникають у межах підприємства;
- використання можливостей для отримання вигод;
- ефективне використання капіталу [57, с.12].

Також існують галузеві стандарти, які застосовуються в певних секторах або за специфічних умов. Серед них Базель I, Базель II та Базель III, що регулюють діяльність фінансових установ і встановлюють вимоги до управління ризиками.

Нижче буде проведено порівняльний аналіз цих міжнародних стандартів управління ризиками (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Порівняльний аналіз основних зарубіжних стандартів управління ризиками

Стандарт	ISO 31000	ЕЕКМА	С080 II ЕКМ
Основна мета	Впровадження стандартизації в управлінні ризиками	Максимізація прибутку	Створення балансу між доходом і прийнятими ризиками
Спосіб управління ризиками	Оцінка ризиків як невід'ємна частина управлінських	Координація діяльності всіх відділів	Постійний моніторинг і контроль ризиків
Можливості автоматизації процесу	Можлива	Можлива	Можлива
Застосування на практиці	Використовується для створення методичних	Активно використовується	Широко впроваджується на практиці

На основі даних з табл. 3.2 можна дійти висновку, що для забезпечення збалансованого розвитку підприємства оптимальним вибором є стандарт С080 II ЕКМ.

Один з яскравих прикладів ефективного управління фінансовими

ризиками за кордоном полягає у впровадженні спеціальних корпоративних стандартів у провідних західних компаніях. Згідно з цими стандартами, результативність ризик-менеджменту досягається через взаємодію двох ключових процесів, об'єднаних в єдину структуру. Перший процес, відомий як «Прийняття рішень з урахуванням ризиків», зосереджується на оцінці потенційних ризикових факторів під час керування проєктами. Другий процес, «Постійне управління ризиками», передбачає безперервний моніторинг, контроль і запобігання ризикам та їх наслідкам. У першому процесі приймаються обґрунтовані рішення з урахуванням прогнозованих ризиків та існуючих обмежень. Другий процес гарантує постійний контроль над виконанням проєктних завдань на кожній стадії реалізації. Ці дві складові разом забезпечують стабільне функціонування підприємства на всіх етапах його життєвого циклу [42].

Організаційна структура управління фінансовими ризиками у межах проєкту є досить складною і побудована на принципах ієрархії. Стратегічні завдання, які формуються на вищих рівнях управління, деталізуються і поділяються на конкретні цілі на нижчих рівнях. Всі підрозділи в цій структурі взаємодіють між собою, забезпечуючи цілісність процесу управління ризиками, при цьому кожний рівень уточнює та конкретизує завдання, сформульовані на попередньому етапі [32].

Таким чином, на нижчих рівнях організаційної структури встановлюється повний набір завдань, що забезпечують реалізацію проєкту. На кожному рівні управління проєктом завдання вирішуються відповідно до рекомендацій процесу «Постійне управління ризиками». На противагу цьому, процедури процесу «Прийняття рішень з урахуванням ризиків» активізуються саме на нижніх рівнях, звідки інформація про можливі фінансові ризики передається на вищі щаблі організаційної ієрархії.

Як приклад, розглянемо стратегію фінансового ризик-менеджменту в одній з провідних світових компаній – Microsoft. Внутрішня мережа Microsoft інтегрує щоденне управління бізнесом із системою ризик-менеджменту.

Команда фінансового ризик-менеджменту корпорації пропонує інноваційні підходи до управління ризиками, спираючись на можливості внутрішньої мережі компанії. Роботу співробітників цієї команди оцінюють за кількістю годин, витрачених на спільне вирішення ризикових питань з іншими менеджерами. Фахівці з управління ризиками Microsoft вважають своєю метою навчатися управлінню ризиками від інших колег і потім передавати отримані знання в компанії, збагачуючи їх власними напрацюваннями (ефект «зворотної хвилі») [34, с.104].

В Україні поступово розвивається нормативно-правова база для управління ризиками, і на сьогодні затверджено кілька національних стандартів:

1. «ДСТУ ISO Guide 73:2013 Керування ризиками. Терміни та визначення»;
2. «ДСТУ IEC/ISO 31010:2013 Керування ризиками. Методи оцінки ризиків»;
3. «ДСТУ ISO 31000:2018 Управління ризиками. Принципи та рекомендації»;
4. «ДСТУ ISO/TR 31004:2018 Управління ризиками. Настанови щодо впровадження ISO 31000» [32].

Ці стандарти визначають основні принципи та загальні рекомендації щодо ризик-менеджменту, які можна застосовувати на підприємствах різних форм власності та в різних галузях економіки, а також на всіх етапах розвитку організації.

Порівняння вітчизняних і зарубіжних стандартів показує, що основою ефективного управління ризиками є врахування специфіки галузі, що є ключовою умовою для успішної діяльності підприємства, реалізації проєктів та забезпечення стабільності виробництва. Використання міжнародних стандартів у сфері управління ризиками сприяє уніфікації підходів до створення ефективної системи фінансового ризик-менеджменту [6, с.203].

Проблема всебічного управління фінансовими ризиками в Україні є

надзвичайно важливою. Можна виділити кілька ключових перешкод у розвитку фінансового ризик-менеджменту на українському ринку:

- відсутність чіткого розуміння суті ризик-менеджменту;
- сприйняття управління ризиками виключно як кризового заходу;
- застосування застарілих методів та підходів до управління ризиками;
- низький рівень культури ризик-менеджменту;
- неправильне розуміння ролей та завдань системи управління фінансовими ризиками;
- недостатня кваліфікація спеціалістів у сфері фінансового ризик-менеджменту;
- формальне існування служб ризик-менеджменту, створених більше для відповідності вимогам регуляторів і збереження іміджу компанії, ніж для реальної роботи [32].

Додатково, український бізнес стикається з численними перешкодами, що ускладнюють ефективну діяльність підприємств. Це пов'язано з економічними та політичними умовами, зокрема з правилами ведення бізнесу. Серед таких бар'єрів – поширення корупційних схем, монополізація ринків, недобросовісна конкуренція та непрозорі бізнес-практики.

Розвиток фінансового ризик-менеджменту в Україні розпочався близько двадцяти років тому як на макрорівні, так і на рівні окремих підприємств. На сьогодні управління ризиками досягло певного етапу зрілості, що відображається у зміні ставлення українського бізнесу до важливості контролю ризиків. Підприємства активно реагують на внутрішні та зовнішні виклики, швидко пристосовуючись до мінливих умов ринку та економічного середовища, що значною мірою обумовлено процесами глобалізації [42].

Глобалізація, з одного боку, створює додаткові ризики для національних економік, а з іншого – відкриває нові можливості для учасників світової економіки, сприяючи їх подальшому розвитку. Запровадження фінансового ризик-менеджменту в українську економіку свідчить про прагнення місцевого бізнесу забезпечити стійкий довгостроковий розвиток своїх компаній.

Необхідність створення дієвої системи фінансового ризик-менеджменту на українських підприємствах зумовлена кількома факторами:

- прагнення досягти стратегічних цілей компанії;
- покращення репутації та іміджу компанії на ринку;
- вимоги інвесторів;
- планування виходу на IPO та отримання рейтингів [16, с.154].

Далі варто здійснити порівняння фінансового ризик-менеджменту в українських та зарубіжних компаніях (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Порівняльна характеристика управління фінансовими ризиками на підприємстві

Український досвід	Зарубіжний досвід
Управління ризиками має фрагментарний та ситуативний характер: кожен відділ на підприємстві самостійно відповідає за свої ризики. Найчастіше це стосується бухгалтерії, фінансового та контролюючого відділів.	Комплексне управління ризиками: координація здійснюється на рівні керівництва, а управління ризиками інтегроване в діяльність кожного співробітника.
Управління ризиками відбувається епізодично, коли керівники бачать в цьому необхідність.	Постійний ризик-менеджмент: управління та моніторинг ризиків проводиться безперервно.
Обмежене управління: ризики виявляються абстрактно, з подальшим страхуванням від можливих загроз.	Всеосяжне управління: проводиться глибокий аналіз усіх ризиків, оцінюється ймовірність їх настання, можливість їх контролю та розробляються конкретні заходи реагування.

Підсумовуючи, слід зазначити, що міжнародна практика управління фінансовими ризиками базується на інтегрованому підході до ризик-менеджменту, який суттєво відрізняється від ситуативного та фрагментарного підходу, характерного для української практики. Управління ризиками в міжнародних компаніях часто координується на рівні вищого керівництва, хоча ефективне управління ризиками вимагає участі всіх співробітників організації. Особливе значення надається визначенню ролі ризик-менеджменту, його основних цілей, принципів і структур, а також гнучкій адаптації до зовнішніх і

внутрішніх змін на основі найкращих світових практик.

У розвитку фінансового ризик-менеджменту в Україні важливу роль відіграють спеціалізовані організації, що займаються впровадженням ризик-орієнтованого підходу до регулювання. Консалтингові компанії з управління фінансовими ризиками аналізують діяльність фінансових установ і пропонують оптимальні рішення для мінімізації ризиків. Таким чином, актуальним стає формування єдиної концепції управління фінансовими ризиками та її адаптація до сучасних викликів [31, с.202].

На основі проведених досліджень можна виділити ключові підходи та заходи з управління фінансовими ризиками, які успішно використовуються в міжнародній практиці, та визначити можливості їх впровадження в українських реаліях (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Застосування підходів і заходів щодо управління ризиками, потенційно прийнятні в українській практиці

Підходи та заходи управління ризиками	Перевага зарубіжних методів	Адаптація до української практики
1	2	3
Розробка корпоративного документа з управління ризиками	Документально закріплене управління ризиками дозволяє враховувати всі аспекти діяльності компанії, оцінюючи внутрішні та зовнішні чинники ризику	Створення корпоративних документів можливе без значних складнощів, але необхідно враховувати специфіку підприємства (галузь, характер ризиків, організаційну структуру, послідовність впровадження стратегій).
Формування підрозділу з управління ризиками	Окремий підрозділ забезпечує централізоване управління ризиками та пропонує системні рішення щодо їх мінімізації та компенсації наслідків	Необхідно розробити та інтегрувати довгострокову стратегію, яка охоплює фінансові та інші ризики, з урахуванням специфіки компанії та її довгострокових цілей.

Продовження табл. 3.4

1	2	3
Підхід до управління ризиками «зверху вниз»	Дає змогу приймати обґрунтовані рішення щодо ризикових операцій, визначаючи допустимі межі ризику для компанії	Вимагає розробки формалізованих методик, які дозволять оцінювати рівень допустимого ризику на основі фінансового стану підприємства та його стратегічних цілей.
Управління ризиками на основі обміну досвідом	Дозволяє оперативно знаходити найкращі рішення для управління ризиками, скорочувати витрати на розробку індивідуальних заходів	Потребує створення внутрішнього регламенту для обміну інформацією, розробки платформи для спільного доступу до бази даних ризиків та результатів заходів, з акцентом на найефективніші практики.

Використання підходів і заходів, наведених у табл. 3.4, сприятиме підвищенню ефективності системи ризик-менеджменту в українських компаніях під час здійснення фінансово-господарської діяльності.

Для впровадження системи управління фінансовими ризиками фахівці мають постійно оцінювати результативність прийнятих рішень і за необхідності коригувати цілі та методи управління ризиками. Важливо також фіксувати всі виявлені недоліки та помилки, які виникають у процесі впровадження системи. Це дозволить підвищити якість розробки та впровадження заходів з управління фінансовими ризиками [32].

Таким чином, враховуючи наявні проблеми у сфері ризик-менеджменту в Україні, адаптація міжнародного досвіду в аналізі фінансових ризиків, а також впровадження методів їх мінімізації та попередження, може значно покращити ситуацію. Отримавши детальну інформацію про ключові фінансові ризики, керівництво підприємств зможе використовувати напрацювання зарубіжного досвіду для проведення фінансового аналізу. Це також дозволить менеджерам ефективно планувати, прогнозувати та впроваджувати стратегії управління ризиками, забезпечуючи довгострокову стабільність і ефективність роботи суб'єкта господарювання.

Висновки до розділу 3

Політика управління фінансовими ризиками є важливою частиною фінансової стратегії підприємства. Ефективна система управління ризиками повинна охоплювати всі можливі ризики, мінімізувати їхній вплив, швидко реагувати на зміни та приймати ризики лише після оцінки й моніторингу.

Для ДП «Чернівецьке військове лісництво» важливими заходами є визначення лімітів запозичень, встановлення мінімального рівня власного капіталу та створення резервного фонду. Аналіз фінансової стійкості показує її нестабільність, хоча у 2023 році спостерігається певне покращення.

Інтеграція ризик-орієнтованого підходу дозволить підприємству краще управляти ризиками, підвищити ефективність і забезпечити фінансову стабільність. Незважаючи на виклики, цей підхід сприятиме конкурентоспроможності та сталому розвитку.

Адаптація міжнародного досвіду в управлінні фінансовими ризиками є необхідною умовою для підвищення стійкості українських підприємств. Комплексне та інтегроване управління ризиками забезпечить ефективність фінансової діяльності, допоможе уникнути втрат та забезпечить довгострокову стабільність бізнесу в умовах економічної нестабільності та глобалізації.

ВИСНОВКИ

Українські підприємства стикаються зі значними фінансовими ризиками, зумовленими внутрішніми та зовнішніми факторами. Ефективне управління цими ризиками є ключовим для стабільності та прибутковості. Необхідно глибоко розуміти, класифікувати ризики та приймати зважені рішення в умовах невизначеності.

Фінансові ризики, такі як кредитні, валютні, процентні, інфляційні та операційні, вимагають комплексного підходу. Їх класифікація за критеріями передбачуваності, походження чи можливості страхування дозволяє краще оцінювати їхній вплив і мінімізувати наслідки.

Сучасне управління ризиками базується на стратегічному й тактичному плануванні, інтеграції ризик-менеджменту в діяльність підприємства та використанні принципів системності, керованості, адекватності й модульності. Це забезпечує структурований підхід, який охоплює всі етапи — від ідентифікації до моніторингу ризиків.

Аналіз фінансових ризиків та діяльності ДП «Чернівецьке військове лісництво» за 2019-2023 роки показав, що підприємство за досліджуваний період, крім 2021 року, мало кризовий тип фінансового стану, що пояснюється дефіцитом власних або залучених обігових коштів для забезпечення фінансування діяльності ДП «Чернівецьке військове лісництво», однак із позитивною тенденцією розвитку суб'єкта господарювання на кінець досліджуваного періоду.

Завдяки високій частці власного капіталу та помірним рівням заборгованості підприємство демонструє стабільну фінансову стійкість. Проте, щоб підтримати динамічний розвиток, варто розглянути можливості активнішого використання позикових ресурсів, особливо для довгострокових інвестицій у розширення та модернізацію виробництва. Такий підхід допоможе збалансувати структуру капіталу і підвищити ефективність фінансового

управління без надмірного збільшення ризиків.

Збільшення власного оборотного капіталу, скорочення дебіторської та кредиторської заборгованостей, а також покращення коефіцієнтів ліквідності свідчать про ефективне управління фінансами. Однак підприємству варто продовжувати слідкувати за динамікою ліквідності, щоб уникнути коливань, які були помітні у 2022 році, зокрема щодо швидкої ліквідності.

Загальні операційні витрати підприємства зросли втричі, з найбільшою часткою матеріальних витрат (35,89%) і витрат на оплату праці (30,39%) у 2023 році. Значне зростання інших операційних витрат до 24,62% від загальних також свідчить про збільшення адміністративних чи непередбачених витрат, що становить ризик для рентабельності.

Показники рентабельності активів (1,27%) і власного капіталу (1,47%) у 2023 році демонструють позитивну динаміку. Рентабельність продажів покращилась до 16,77%, але рентабельність продукції знизилася до 1,08% порівняно з 2,01% у 2019 році, що зумовлено підвищенням собівартості.

На основі проведеного аналізу ймовірності банкрутства ДП «Чернівецьке військове лісництво» за період 2019-2023 років можна зробити висновок, що підприємство демонструє поступове покращення фінансових показників і зниження ризику банкрутства. Як показує модель Альтмана, ймовірність банкрутства знижувалася в усі роки, окрім 2019 та 2022 років, коли існувала потенційна загроза. Проте в 2023 році ситуація стабілізувалася, і показник Z свідчить про низьку ймовірність банкрутства.

Моделі О. Терещенка і А. Матвійчука підтверджують ці висновки, показуючи, що підприємство має задовільний фінансовий стан, із поступовим зростанням показників ліквідності, оборотності та прибутковості активів. Хоча в певні періоди фінансова стійкість була порушена, загальна тенденція вказує на покращення.

Використання багатофакторної моделі оцінки ймовірності банкрутства за методикою МФУ також свідчить про низьку ймовірність банкрутства. Підприємство успішно підвищило свою здатність виконувати фінансові

зобов'язання, що знижує ризики дефолту.

Хоча в минулі роки існувала загроза банкрутства, нині підприємство демонструє достатню фінансову стійкість, що дозволяє прогнозувати подальшу стабілізацію та покращення фінансового стану за умови підвищення ефективності управління фінансовими ризиками.

Для ДП «Чернівецьке військове лісництво» впровадження внутрішніх фінансових правил, таких як визначення граничного рівня запозичень, встановлення лімітів на кредити, створення резервного фонду та введення мінімальних вимог до ліквідності, є ефективними засобами для зниження фінансових ризиків. Однак фінансовий аналіз свідчить, що підприємство наразі перебуває в умовах кризової фінансової стійкості, що проявляється у нестачі обігових коштів і високому рівні витрат.

Аналіз показників порогу рентабельності та запасу фінансової стійкості свідчить про нестабільність протягом аналізованого періоду. Зокрема, фінансова стійкість підприємства є низькою, що робить його вразливим до економічних потрясінь. Запас фінансової стійкості зменшився на 3,73% за період дослідження, хоча у 2023 році спостерігається незначне покращення до 4,35%. Проте загальна ситуація вимагає подальшого вдосконалення управлінських процесів і заходів.

Таким чином, підприємству доцільно впроваджувати системи лімітування фінансових ризиків, зокрема в частині запозичень, і приділяти особливу увагу підтриманню стабільної фінансової стійкості. Важливими аспектами також є забезпечення мінімального розміру власного капіталу та створення резервного фонду для покриття ризиків.

Інтеграція ризик-орієнтованого підходу є стратегічно важливим для сталого розвитку ДП «Чернівецьке військове лісництво». Це дозволить підприємству ефективно ідентифікувати, оцінювати та управляти ризиками, що знижуватиме можливі негативні наслідки і сприятиме раціональному використанню ресурсів. Попри певні виклики, такі як висока вартість

технологій і навчання, цей підхід забезпечить фінансову стійкість та конкурентоспроможність підприємства на ринку.

Перевагами застосування міжнародного досвіду управління фінансовими ризиками для України є: документальне управління ризиками допоможе враховувати всі внутрішні та зовнішні чинники; формування підрозділів з управління ризиками дозволить централізувати процес і забезпечити його ефективність; підхід «зверху вниз» сприятиме визначенню рівня допустимих ризиків; обмін досвідом між підрозділами скоротить витрати на індивідуальну розробку заходів та підвищить ефективність.

Впровадження цього досвіду у діяльність вітчизняних підприємств повинна передбачати: створення централізованих підрозділів ризик-менеджменту; інтегрування системи управління ризиками в загальну стратегію підприємства; проведення навчання фахівців для підвищення їхньої кваліфікації; здійснення регулярного моніторингу ефективності ризик-менеджменту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананьева Ю. В. Аналіз основних факторів, що впливають на фінансові ризики підприємств в умовах глобалізації. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2022. Вип. 2. С. 176-181.
2. Бездітко О. Є. Управління фінансовими ризиками підприємства. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2020. №3. С. 43-49.
3. Бланк І.А. Управління формуванням капіталу. Київ: Ника-Центр, 2012. 512 с.
4. Вітлінський В. В., Великоіваненко Г. І. Ризикологія в економіці та підприємстві: монографія. К.: КНЕУ, 2004. 480 с.
5. Герасименко О. Аналітичний огляд міжнародних стандартів з ризик-менеджменту, орієнтованих на підприємства різних галузей господарства. *European Journal of Economics and Management*. 2018. № 4. С. 10–29.
6. Інноваційна модернізація менеджменту в умовах глобальної нестабільності: монографія / за заг. ред. А. Ю. Горбового; М. О. Кужелєв, С. В. Онишко, В. І. Куценко, А. А. Олешко, М. В. Гусятинський, А. А. Халецька [та ін.]; УДФСУ. Ірпінь-Білосток, 2018. 305 с.
7. Гривківська О. В., Дух В. М. Механізми нейтралізації економічних та фінансових ризиків підприємства. *Економіка і управління*. 2023. № 3. С. 43-51.
8. Гросул В. А., Усова М. О. Ризик: сутність, причини виникнення та основні види. *Економічний простір*. 2021. № 176. С. 58–64.
9. Диба М.І. Суть та види фінансових ризиків у системі ризик-менеджменту підприємства. Науковий журнал НУ «Львівська політехніка», 2008. URL: http://www.vlp.com.ua/files/04_28.pdf
10. Дмитриченко Л. І., Хімченко А. М., Калиниченко М. П. Корпоративні відносини: методологія дослідження та механізми функціонування: монографія. Донецьк: Східний видавничий дім, 2012. 160 с.

11. Донець Л.І. Економічні ризики та методи їх вимірювання: навч. посіб. К.: Центр навч. л-ри, 2006. 312 с.
12. Дроботя Я. А., Дорошенко О. О., Кравченко С. А., Михайлик С. І., Панкевич Р. І. Ризик-орієнтований підхід при управлінні фінансовою безпекою підприємства. *Ефективна економіка*. 2024. № 4. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2024_4_73.
13. Жаворонок А., Марич А. Управління фінансовими ризиками як складова фінансової безпеки підприємств. *Економіка та управління підприємствами*. 2020. № 49. С. 167–173.
14. Жихор О.Б., Котова Н.М. Шляхи нейтралізації фінансового ризику і підвищення фінансової стійкості підприємства в сучасних умовах господарювання. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2012. № 1 (13). С. 76-78.
15. Землячова О.А., Савочка Л.С. Класифікація фінансових ризиків та методи їх зниження. *Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції*. 2012. №3. URL: <http://fbi.cfuv.ru/wp-content/uploads/2017/09/009zempl.pdf>.
16. Зоріна О.А. Ідентифікація ризиків підприємства як об'єктів економічного аналізу. *Бухгалтерський облік, аналізі та аудит: проблеми теорії, методології, організації*. 2014. № 2. С. 62–77.
17. Клапків М. С. Страхування фінансових ризиків: монографія. Тернопіль: Економічна думка, Карт- бланш, 2002. 570 с.
18. Колодій І. В. Особливості діагностики фінансового стану та визначення факторів ризику як елементів антикризового управління у сільськогосподарських підприємствах. *Інфраструктура ринку*. 2022. Вип. 65. С. 72-76.
19. Кочетков В.М., Сирочук Н.А. Сутність і особливості ризик-менеджменту на підприємстві. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 10 (124). С. 150-156.
20. Кривда О.В., Очеретяна О.В. Аналіз та методика управління ризиками на підприємствах деревообробної промисловості. *Східна Європа:*

економіка, бізнес та управління. Вип. 2(25). 2020. С 235-240.

21. Кужелєв М. О. Вплив поведінкових факторів на управління фінансовою діяльністю корпорації: теоретичні аспекти. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2018. №8 С. 154-168.

22. Лактіонова О. А. Управління фінансовими ризиками. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2020. 256 с.

23. Марусяк Н. Л. Фінансові ризики та їх вплив на фінансовий стан підприємства. *Ефективна економіка*. 2024. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2024_1_41

24. Матвійчук А.В. Моделювання фінансової стійкості підприємств із застосуванням теорії нечіткої логіки, нейронних мереж і дискримінантного аналізу. *Вісник НАН України*. 2010. № 9. С. 24–46.

25. Меженська В. В. Діагностика фінансового стану корпорації в умовах динамічного зовнішнього середовища. *Схід*. 2012. № 1 (115). С. 62-67.

26. Москаленко В.П. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства як основа для діагностики його банкрутства. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. №6. С. 180–191.

27. Мостенська Т.Л., Скопенко Н.С. Ризик-менеджмент як інструмент управління господарським ризиком підприємства. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 3 (7). С. 72-79.

28. Назаренко О.В., Гриб Є.С. Інформаційне супроводження фінансового механізму управління ризиками діяльності підприємств аграрного сектору в умовах сталого розвитку. *Агросвіт*. 2024. № 5. С. 54-60.

29. Нескородев С.М., Грачова О.О. Дослідження сутності управління фінансовими ризиками підприємства. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2014. № 47. С. 132-136.

30. Нечипоренко А. В. Планування в системі управління підприємством. *Соціально-економічні реформи в контексті глобалізації та євроінтеграції*. 2014. С. 45-48.

31. Нечипоренко А. В. Особливості управління фінансовими ризиками

підприємства в умовах трансформаційних змін. *Економічний вісник університету*. 2023. Вип. 56. С. 200-206.

32. Нечипоренко А.В., Костікова К.О. Адаптація зарубіжних практик фінансового ризик-менеджменту до діяльності українських підприємств. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2023. №1(11). URL:<https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/180>

33. Онишко С. В. Регулятивний потенціал фінансового ринку в умовах глобальних викликів: монографія /за заг. ред. д.е.н., професора С. В Онишко. Ірпінь: Видавництво Національного університету ДПС України, 2016. 452 с.

34. Островська Г. Аналіз практики використання зарубіжних методик (моделей) прогнозування ймовірності банкрутства підприємств. *Галицький економічний вісник*. 2011. № 2 (31). С. 99–111.

35. Пікус Р.В. Управління фінансовими ризиками: навч. посіб. К.: Знання, 2010. 598 с.

36. Пінті А. В., Лапіна І. С. Перспективи мінімізації рівня фінансових ризиків за рахунок імплементації фінансового контролінгу на підприємстві. *Інтелект XXI*. 2022. № 3. С. 44-47.

37. Пінчук А. В. Формування інвестиційної стратегії підприємства. *Механізми економічного зростання і конкурентоспроможності національного господарства: зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 8 грудня 2018 р. ГО «Київський економічний науковий центр»*. К., 2018. Ч. 1. С. 103-105.

38. Пожар Є. П. Аналіз фінансових ризиків та методи їх нейтралізації на підприємстві. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 43. С. 387–391.

39. Полякова О.Ю., Гольцяєва Л.А. Основні засади формування комплексу моделей управління фінансовими ризиками підприємства. *Бізнес-Інформ*. 2013. № 6. С. 106-110.

40. Пономаренко Т.В. Прогнозування імовірності банкрутства в контексті оцінювання економічної стійкості підприємства. *Економічний аналіз*. 2016. № 2 (Т. 23). С. 160–168.

41. Посохов І. М., Чепіжко О. В. Науково-методичний підхід до

оцінювання ризиків фінансово-господарської діяльності в управлінні конкурентоспроможністю машинобудівного підприємства. *Економіка. Фінанси. Право*. 2022. № 1(1). С. 20-24.

42. Посохов І.М. Сучасні міжнародні стандарти ризик-менеджменту і URL:kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/30666/1/Posokhov_Suchasni_mizhnarodni_2017.pdf.

43. Проскура В.Ф., Білак Р.Г. Методологічні підходи до управління ризиками. *Економіка і суспільство*. №9. 2017. URL: economyandsociety.in.ua/journal/9_ukr/102.pdf.

44. Руденко В. В., Погріщук Г. Б. Ідентифікація змісту та класифікаційних ознак загроз і ризиків фінансовій безпеці підприємства. *Modern economics*. 2023. № 41. С. 105-112.

45. Сосновська О. О., Деденко Л. В. Ризик-менеджмент як інструмент забезпечення стійкого функціонування підприємства в умовах невизначеності. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2019. № 1(3). С. 70-79.

46. Старинець О.Г. Фінансові ризики в діяльності сільськогосподарських підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2020. Вип. 34. С. 180-184.

47. Таран О. В. Сучасні питання проблематики ризиків фінансової сфери діяльності підприємств: теоретичні узагальнення та прикладний аналіз. Харків: Константа. 2004. 108 с.

48. Томашук І. Управління фінансовими ризиками підприємства як складова забезпечення сталого функціонування суб'єкта економіки. *Економіка та суспільство*. 2022. №39. URL:https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article /view/1400

49. Турко М.О. Теоретичні основи управління ризиками підприємства. *Економіка розвитку*. 2011. № 4 (60). С. 85-89.

50. Федулова І. В., П'ятницька Г. Т. Сигніфікація ризик-менеджменту,

антикризового управління та комплаєнсу в управлінні фінансовою безпекою підприємства. *Економіка та держава*. 2020. №8. С. 26–34.

51. Хромушина Л. Методологія та стандартизація управління ризиками в процесі менеджменту підприємств. *Збірник наукових праць ДУІТ*. 2021. № 49. С. 99–108.

52. Algheriani N. M. S., Majstorović V., Kirin S., Spasojević-Brkić V. Risk model for integrated management system. *Tehnički vjesnik*. 2019. № 26(6). P. 1833–1840.

53. Andersen T., Schröder P. Strategic Risk Management Practice: How to Deal Effectively with Major Corporate Exposures. Cambridge : Cambridge University Press, 2010. 268 p.

54. Baranovskyi O. I., Kuzheliev, M. O., Zherlitsyn D. M., Nechyporenko A. V., Sokyрко O. S. Econometric models of monetary policy effectiveness in Ukraine. Financial and credit activity: problems of theory and practice. 2019. Vol 3. № 30. P. 226–235.

55. COSO's Enterprise Risk Management. Understanding and Communicating Risk Appetite, 2012.

56. Haddad H., Laghzaoui F. Review of risk management standards: convergences and divergences. Moroccan journal of quantitative and qualitative research. 2020. Vol. 2 . №1. P. 71–82.

57. Kuzheliev M., Britchenko I. Theoretical and methodological aspects of formation of corporate control system in Ukraine. *Ikonomicheski Izsledvania*. 2016. № 25(2). P. 3–28.

58. Yuan J. Rethinking the guiding significance of COSO- ERM for enterprise risk management in the post- epidemic era. *International journal of social science and education research*. 2022. № 5(6). P. 418–425.

59. Zherlitsyn D. M., Kuzheliev M. O., Nechyporenko A. V. Bioresources Price Trend and GDP Growth Adjustment. *International Journal of Advanced Biotechnology and Research (IJABR)*. Vol. 10. Special Issue-1. 2019. p. 379–383.